Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз * ЕРА, 15 МАРТ, 1990 ШУ. * № 31 (7845). * Мах 3 кеп.

Гота балхаш

Гота балхаш сиха а дика а чакхдахарга хьежжа хургда гурахьа чуэцар. Цу денна йоагтIаш йола кийчо е гIерташ къахьийгад эзараш болча механизатораша, мехмастерской болхлоша, специалисташа. Из тамаш а яц. Де дезараш Iалаьмате дукха балхаш дар: тоае езар еронга юртбоахама техника, дIае мел езача культурай фу кийчде, кхашка удобренеш дIаяхьа, дукха кхыдола хIамаш де дезар. Цу дерригнех ца деш цаI дитача бIаьсти боккха хьовзам хургболга ховча цар шоашта могар даьд бIарг а кулг а дIа ца кхоачнйташ цхьаккха ца дитийта гIерташ. Укх деношка хьалха юв культураш дIае болабеннаб республика цхьайолча районашка.

Юрта боахаме, моллагIча кхыча отраслечул чIоагIагIа гучадаьннад къаьна методаш мегаргйоацилга. Цудухьа укхаза шерра наIараш хьаелла еза этта хьал овлангара денз хувца таро луш мел долчоа. Ахархо лаьттан тIа юхавоалаве веза, массе хIаман да ве веза цох.

Республика дуккхача боахамашка дика кхетадаьд Кхачан программа толаме кхоачашъяра керттера дар из долга. Цар шерра юкъекхувл хозрасчет, арендни подряд. Вахаро къаьгта хьахьекхад: юртбоахам айбара цаI мара боаца никъ из болга. Цунна тешал ду Грозненски района Ленина цIерагIча колхоза, Малгобекски района «Алханчуртский» совхоза, Шелковской района «Каргалинский» совхоза, Надтеречни района «Гвардейский» совхоза, дуккхача кхыча боахамаша даьхача толамаша.

ХIаьта укх бIаьстан деношка ахархой геттара дукха балхаш де дезаш ба: кердача хьалашка боахам лелабара опытах, вай ханарча агротехниках, интенсивни технологех ма могга дукхагIа пайда а эцаш, лоацдача хана кхашка тIоадал дIакъовла, хIамаш дIае ханнахьа лаьтта кийчде, цу тIа удобренеш товса еза. Уж деррига балхаш лоархIаме да, ха тиллийта йиш йолаш а дац. ХIана аьлча, керттерча даькъе цох тийша да хургболча хьувкъама лард йоллар. Тахан из эггара чIоагIагIа эшар да. Ховш ма хиллара, дIадахача шерашка ялат, баьцадаараш, комсаш, кхыйола продукци паччахьалкхенна дIа ца луш нонагIо декхар тIадиссад республика дуккхача колхозаштен совхозаштен. ШозлагI - дале; хьатIакхаьчай, из кхы тIехьатетта йиш а яц, лаьттанцара йоаккха продукци наьха санна алсамъяккха еза ха. Цох тийша да хIара боахама экономика чIоагIъелга. Кхачан программа кхоачашъеча керда гIа дIахьалхашкахьа боаккхилга, деррига дIадаьлча, перестройка толам боаккхилга.

Цудухьа районии агропромышленни объединенеша, боахамий кулгалхоша керттера теркам тIабахийта беза гота балхий лоархIамегIча участкашта, агротехнически комплекс йизза чакхъяккхара.

ДIадувр во хилча —хьалтIадоалар дика хила йиш яц. Долче, фу кийчдара, дIадувча кондицега из дIакхоачадара йоакхо яьй укх шера дукхагIйолча колхозашен совхозашен. Цхьабакъда, из гIулакх массанахьа лерттIа вIаштIехьдаьккхад ала йиш яц вай. ДIае езача цхьайолча культурай фу тоъаш дац цхьайолча районашка. Тахан - кхоана яхар санна дIадолалургда гота керттера балхаш, цудухьа объединеней а боахамий а специалисташ оарцагIбовла беза тоъаш доаца фу Iалашдара, долаш дар лерттIа кийчдаь даккхара. Цул саготагIа хIанз цхьаккха хIама дац юртбоахама къахьегамхошта.

Лаьтта леладара, аграрни экономикана интенсификаци яра доккха дакъа кхоач боахам лелабара кердача методашка. Вай республика дуккхача колхозий а совхозий а опыто хьахьекхад арендах, дезала а бригадии а подрядах Iалаьмате боккха пайда баьннилга. Лаьттан дай хинна дIааиттача наха дукха дукхагIа кхеду ялат, хьажкIаш, баьцадаараш, кхыйола культураш. Хеталу, арендатораш а подрядагIа къахьегараш а массанахьа чIоагIгIа хьаллаца боагIар, царна массе оагIорахьа новкъостал де доагIар, аьнна. ХIаьта бакъдар вай дувце, царна бIагIаро бIарахьеж дуккхача моттигашка. Цхьацца бахьанаш а доахаш, лаьтташ хьакъестадац, техника дIателац, цар беча балха юкъелелх, кхыйола новкъарленаш ю. Цу тайпара харцонаш лелаю, кердачоа баргал етта кулгалхой шоай метта дIаоттабара, доагIар царгара хьадехара оарцагIбувлац РАП-ой кулгалхой, специалисташ, партийни комитеташ а партийни организацеш а.

Гота балхаш дика чакхдахара лоархIаме да механизаторашта мел эшар: доагор, запасной оатхалаш хилийтара, цар шин сменагIа болх белга вIаштIехьдаккхара, чам бола кхача лоаттабара, кхашкара культстанаш кийчъяра геттара сиха оарцагIбовла беза колхозий председателаш, совхозий директораш, партийни профсоюзнии организацеш. Из цар соахка ханнахьа ца дар бахьан долаш дукха халонаш ла йийзар кхашка къахьегаш боахкарий, хIаьта из балха ца Iаткъаш дисанзар.

БIаьстанара кампани толаме чакхъяккхара хиланза даргдоацар да къахьегамен технологически дисциплина чIоагIа хилар, социалистически яхь кхетамца вIаштIехьъяккхар, къахьегамах телара керда, прогрессивни формаш юкъейоалаяр. Уж гIулакхаш къестадеча керте отта беза коммунисташ. Цар сийлен декхар да кхычарна масал а телаш, халагIдар шоашта дIатIаэцар, хьинаре болх бара берригаш оарцагIбахар.

Гота балхаш лоацдача хана а агротехника нийса лелаеш а даь дахара шоай берригa организаторски, идейнополитически болх тIаберзабе боагIа партийни комитеташа.

МагIалбикера технологически транспорта управлени районерча промышленни предприятешта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхалаттарех цаI я. Цун коллектива хьалхашка латт чоалхане декхар — укхазарча мехкдаьттахойи газовиккийн хьашташ кхоачашдар.

МУТТ болх беча къонача шоферашта юкъе дика йовзаш я Булгучев Iийсай цIи. Укхаза из вена пхи шу мара дац. Цу юкъа шийна уллув къахьегача наьха а управлене кулгалхой а дегашка бода никъ корабе аьттув баьннаб цун.

Дукха ха йоаццаш укхазарча комсомольцаша чакхъяьккхача цхьан собране ВЛКСМ комитета секретарь мала хоржаргва яха хаттар эттар. Новкъосташа белгалваьккхар Iийса.

Ше комсомольски секретарь хержачул тIехьагIа кхы а хьинарегIа къахьега волавелар Булгучев. Цун бала боацаш цхьаккха дац: малагIча хьалашка къахьег управленерча кагирхоша, мишта дIахьу цар салаIара ха, малагIа таронаш юс пайда ца эцаш. Кхоачам боацар гучадаьлча, из дIадаикхалца наб кхетац цунна. МУТТ къонача водителаша яхачох, Iийса санна гIулацх тIатеIIа дIадахьа ховш вола лидер хIанзалца хиннавац цар.

Булгучев къона а «тIах» аьнна а эIамсаг ва. Айхха бувзамаш лоаттаду цо моттигерча № 18 йолча школа дешархошца.

СУРТА ТIА: I. Булгучев — МУТТ водитель.

В. БАБХОЕВА сурт.

18 марта — Советашка хоржамаш

Нохч-ГIалгIай АССР берригача харжархошка

1990 шера 18 марта РСФСР халкъа депутаташ харжара шозлагIа голосовани ергъя хоржамий 9 округе гIолла, хIаьта цига дакъа лоацаш республика берригача районашкара харжархой хила а беза. Цу дийнахьа иштта шозлагIа голосовани ергъя НГIАССР-ен республика моттигашкарча Советин халкъа депутаташ харжара а.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо тIахьех республикера берига харжархой 1990 шера 18 марта голосовани еча дакъа лаца.

НГIАССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМО ХОАМ БУ

Кепайоазоне хоам баь махиллара, НГIАССР халкъа депутаташ харжара йолча Централь хоржамий комиссе халкъа депутаталла шиннел дукхагIа кандидат ца хинначеи царех цхьаннена тIехьа кхаж ца тессачеи округашка хIаьта иштта хоржамаш хила ма деззара доацаш е ца хиннарг лаьрхIача хоржамий округашка 1990 шера 22 апрела цIаьккхаза хоржамаш чакхдаха оттадаьд.

ЦIаьккхаза деш дола хоржамаш кийчдерей чакхдахарей порядках дувца яхаш Лакхехьарча Совета Президиумей Централь хоржамий комиссеи наха дехар дарца дувзаденна, хоржамех долча Законага хьежжа, НГIАССР халкъа депутаташ цIаьккхаза харжарца бувзам бола мероприятеш чакхъяхара хаьдда ханаш къоастаяьй. Централь хоржамий комиссе цу ханашка чакхдоакх республика моттигерча Советий халкъа депутаташ хоржалга а.

Хоржамех долча Закона керттера дIадехар да халкъа депутаталла кандидаташ оттабара порядок нийса лелаяр.

НГIАССР халкъа депутаташ харжара Централь хоржамий комиссе халкъа депутаталла кандидаташ оттабара къоастаяь ха 13 марта денз 19 мартага кхаччалца я. Из деча хана теркалде деза, «НГIАССР халкъа депутаташ харжарах» долча Закона 52 статьяс яхачунга хьежжа, юкъара хоржамаш долча хана эшшача боараме царна тIехьа кхаж ца тоссаш биса нах цу хоржамий округе гIолла цIаьккхаза кандидаташ оттабе йиш йоацалга. Уж кандидаталла оттабе мегаргба кхыча округе.

Нагахьа санна хоржамий округа чубоагIача харжархой списка тIа барех аханел кIезигагIа бараш мара кхаж тасса ца бахкар бахьан долаш, хоржамаш хила мадеззара е ца хиннарг лаьрхIа дале, укхаза халкъа депутаталла кандидаташ оттабара порядок юкъара хоржамаш долча хана хиннар я. Цхьабакъда, укхаза цхьа исключени я. Цу округашка гIолла чакхбоалаш хинна депутаталла кандидаташ 4-ча марта шоаш хиннача округашка гIолла депутаталла кандидаташ оттабара а цIаьккхаза царна регистраци яра а бокъо йолаш ба.

Закон толхадар бахьан долаш, хоржамаш ца хиннарг лоархIаш хилча, 4-ча марта царна тIехьа дукха е кIезига кхаж тассарах тийша доацаш, округе гIолла чакхбоалаш хинна депутаталла кандидаташ цу округе гIолла цIаьккхаза оттабе бокъо я, хIана аьлча, кхаж тассара еррига результаташ дIайоахандаь.

Комиссештеи харжархоштеи дикагIа йовза лов хоржамий участке кхаж тесса нах дагарбара порядок. Хоржамий яьшкашка долча бюллетенашка хьежжа, участкови хоржамий комиссе дагарбу хIара хоржамий округе гIолла (цу хоржамий участка доазошка) кхаж тоссача дакъа лаьца харжархой, депутаталла кандидата тIехьа а духьала а кхаж тассараш, нийса доаца бюллетенаш.

Хержав, аьнна, лоархI хоржамашка дакъа лаьцача харжархоех аханел совгIа болчар тIехьа кхаж тесса халкъа депутаталла кандидат. Из деча хана чоте эц нийса доаца бюллетенаш, хIаьта оттаьча образецах доаца бюллетенаш юкъера дIадоах.

Хьалхара гектараш

Надтеречни района «Озерный» совхоза кхаш леладераша къахьега аьттув боалийташ эттача хаоттамах пайда а эцаш, дIахьо гота балхаш. Масала, шоай агрегаташ араяьхай механизатораша Уразбиев Руслана, Мачигов Висхана, Хабатов Леча. Ялх агрегатаца диъ дийнахьа зяба аьха хиннача 1900 гектара тIа макхаш даьха лаьтта Iайна тIоадал дакъайлар цар. Цун кулгалхоша йиш хилийтар механизаторашта Мачигов Къурейша, Дашкуев Мохьмада, Шаипов Исайна, Насуханов ИбрахIама 350 гектара тIа культиваци а яь 64 гектара тIа люцерна, 200 гектара тIа кенаца горох дIае.

Ги даккхара соахка дIайийнача люцернана тIатеIIа макхаш доахаш боахк хIанз Дашкуев Мохьмадеи Элешиев Супьянеи кулгалдеча арендагIа къахьегаш йолча звеношкара механизатораш а. Белгалдаккха доагIа соахка цу шин звенерча хIара сага, тIеххьара итог яьчул тIехьагIа нийца ахча а дIалаьрхIача, бетта алапи 800 — 1000 сом хинналга.

ДIадоладаьд бIаьстан балхаш комсаш лелаераша а. Лаьттан кIалар комсий ґаьнаш мукъайоахаш къаьстта дика къахьег механизатора Самбулатов Мохьмада. Норма пхи гектар йолаш, дийнахьа 8—9 гектара тIа бу цо из болх.

Х. МАГОМЕТОВ.

ГIалгIай халкъага

Са деза вежарий, йижарий, са хьамсара бераш!

Аз дег тIара баркал ях вай хьаккхеллачоа ер доккха ди хьатIакхаччалца се ца лееш йиса. Ший лоIамагIа а доацаш, дерригача укх дунен тIа гIолла дIа-хьа даьржа сай зIамига къам лер йоацаш дIадаргда мотташ яр со.

КIира совгIа ха я берригача гIалгIаша, шоай вежараша нохчаша хьал а лоацаш, автономи меттаоттаяра, шоай ворххIе дай баьха лаьтташ хьадахара тIехьа митинг дIайолаяь. Цо хьахьокх, къонахчал вайх дIа ца къаьсталга. ЗIамигача къаман доккха дог детталуш да! Цхьанне а низ кхоачаргбац цун кура гарт дужаде, кхыметтел бIаь шу даьнна со а тахан дог айденна я, сай даьда Байсхара воI Мочкъа дийнвелча санна.

Тахан шоана уллув хила ловра сона, цхьабакъда, когашка низ бац ураллатта, дегIа маьженаша ладувгIац кертага. Цхьабакъда, вай массане цхьана дIадоладаьча гIулакха юстара латта магац сона. Цудухьа хIанз сайна де могар кхоачашде лов сона: гIалгIай къаман автономи меттаоттаяра фонде 100 сом лу аз.

Хьаькъалца, сабарца хилалаш, боккхагIчарга ладувгIалаш! ТIаккха даьла оарцагIваргва шун эггара бочагIйола уйла кхоачашъе, шун эггара даьрагIйола чов ерзае.

Даьлага ба вай болх!

БАЗОРКИНА Нина.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума соцам

1990 ш. 5 марта «Правда» газета тIа араяьннача «Кунакаша массаза барт лохаргба...» яхача статья хьакъехьа

Укх деношка городашка Назране а Грозне а дуккхача эзараш болча наха дакъа лоацаш чакхъяьнначеи хIанз латтачеи митингашка гIалгIай, кхыча халкъий викалаша тIаийеча резолюцеш тIа белгалдоаккх, укх шера 5 марта «Правда» газета тIа араяьнна «Кунакаша массаза барт лохаргба...» яха статья провокационни, къаман сий доадеш, субъективни хилар, советски замалахьара яраш санна, цул хьалхагIара а гIалгIай халкъа вахарах йола исторически фактaш цхьан оагIорахьа озабезам беш ювцаш хилар. 1944 шера феврале ленински къаман политика толхаярах, сталински низ-Iоткъам тIаоттабарах а геноцид чакхъяккхарах а ший паччахьалкхе йоацаш диссад гIалгIай халкъ.

Вежарашха долча гIалгIайи хIирийи хьалкъашта юкъе боккха цIур болл статьяс, кхыдолча халкъашта духьалбоах гIалгIай, сталинщино даь зуламаши Къулбаседа Кавказа халкъаша лоаттабаь революционни къовсами цхьан кепара хIама да йоах. Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советага каьхаташ кхухьийтача республика дуккхача къахьегамхоша белгалдоах, из статья къамашта юкъе цабезами моастагIали юкъедоллара, регионе латта хьал юхмаччахьа даьккха дIахьокхара тIаерзаяь хилар.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо СОЦАМ БУ:

1. 1990 шера 5 марта «Правда» газета тIа араьнна «Кунакаша массаза барт лохаргба...» яха статья хIанзарча хьалашка гIалгIашта, хIирашта, эрсашта юкъе эттача гIулакхашка диллача озабезам беш, цхьа оагIув хьаллоацаш, провокационни лоархIийла, цо новкъостал диц лоаллаха дахача халкъашта юкъера доттагIал чIоагIдара.

Ер заключени «Правда» газета редколлегена дIа ца йовзийтача яргйоацаш, хIаьта газета тIа официальни жоп а луш, статья язъяьраш бехктокхаме озанза барг боацаш лерхI Президиумо. Собственни корреспонденташ болаш укх регионе царга болх байта йиш яц, хIаьта гIалгIай къаманна хьалхашка редакци официально бехказъяла еза.

2. Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо хьаллоац сталински Iазап тIалаьттача шерашка ленински къаман политика телхаярах а геноцида акт чакхъяккхарах а законагIа доацаш дIаяьккха хинна ший лоIаме йола ГIалгIай автономи юхаметтаоттае, яхаш гIалгIай къаман къахьегамхоша дIадехаш дараш.

3. Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо СССР Лакхехьарча Советагара дех гIалгIай халкъо дIадехарашка хьожилга а царех йоаггIаш йола решени тIаэцилга а.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный, 1990 шера 13 март.

Вай ехар нийсхо я

НАЗРАНЬ. 14 март. Митинге гулбеннача наха теркам тIабахийта ладиийгIад 13-ча марта СССР халкъа депутатий кхоалагIча чрезвычайни Съезде С. Хаджиева даьча къамаьлага а цунна жоп луш СССР Лакхехьарча Совета Председатела М. С. Горбачева аьнначунга а. Магнитофона тIа дIа а яздаь, майдан тIа мел волча сага хозаш дIакхайкадир цу шинне дийцар.

Митинг дIахьош йолча координационни совето Iуйрийна 4 сахьат даьннача хана соцам бир митинг чакхъяккха, аьнна.

Цу хана майдан тIа массехк эзар саг мара вацар: Цудухьа Iуйрийна нах цIаьхка а гулбала болабелар, уж бар цу совете баь соцам ца бовзаш хиннараш.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

г. Назране нтташ эзараш нах юкъе а болаш хиннача митинге. И. ПЛИЕВА сурт.

Вай ехар нийсхо я

(Нистедоалар. Доалалур 1-ча оагIо тIа).

КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара Аушев Iаддал - Хьамида аьлар:

— Салхан вайна бенар дика кхаъ бар. — ГIалгIай къаман дош къоастадара комисси вIашагIйолларгья аьннад КПСС ЦК Генеральни секретара. Вай укх майдан тIа мел дийцар Лакхехьарча Совета а паччахьалкхенна а керте латтараштa ховш да. Цудухьа лаьрхIад митинг соцае. Исполкомо цунна енна санкци а кхоачаеннай, дика чакхдаьннад вай айдаь гIулакх.

Цу деша раьза боацаш хилар митингера цхьабараш. Цудухьа дискусси яьржар укхаза.

Трибуна тIа баьлар Х. Фаргиев, И. Кодзоев, А. Пошев, координационни совета кхыбола доакъошхой. Цар дIакхетабир нах шоаш баьча соцамах а из бара бахьанех а. Цул тIехьагIа моллаша дуIа а даь, митингера нах дIакъаьстар.

Делкъел тIехьагIа Назране хьакхаьчар КПСС ЦК отдела заведующе заместитель Н. А. Сташенкови КПСС Нохч - ГIалгIай обкома хьалхара секретарь Д. Г. Завгаеви. Тха корреспондента хаттара жоп а луш Д. Г. Завгаева аьлар:

— Геттара дика хет сона цхьаккха тайпа зулам доацаш митинг чакхъяьнна. Доккха барkал ала ловра сона ер иштта чакхдаьккхараштa. XIанз вай болх бе беза, предприятеш тIехьаюсилга дIадаккха деза. Сабар а сатем а болаш дIахо дIахьоргда вай воаша дIадоладаьр. — Со оптимист ва, со теш гарггарча хана гIалгIай автономи меттаоттаяра гIулакх къоастадергхиларах.

Цу тайпара уйлаш йолаш дIабахар митинге мел хиннараш.

Цхьаккха тайпа кIал кIийле йоацаш, эхь-юхь дайна яздаь хIама да «Кунакаша массаза барт лохаргба...» яха статья автораша даьр. Шоашта ца ховш дар, ца довзаш дар миштa яздаьд журналисташа, къаман истори телха а деш? ХьалхагIе уйла а яь, тийшача балхах язъяь статья я из. ГIалгIай дош къоастаде дезаш ха хьала тIа эттача шин къаманна юкъе зулам дара даьд из.

Укхаза хаттар отт: хIана бахаб теш статья авторaш цу тийшача балха юкъе? Историена ховш ма дий гIалгIай мичахьа баьхаб, Паччахьа хана, 18 — 19 бIаьшеренашка уж шоай бахачара низ тIалоаттабарах лоамашка дIаухаш, тIаккха шоаш баьхача юха-цIаухаш моттигаш хиннилга.

Хьаэцаргья вай Сунжа яха юрт. Нохчийн ГIалгIайн мехкагIа бахалехьа, дуккхача хана денз Ахки-Юрт яхаш хиннай из. Вай дай, даьдай исторе дувцачох 16-ча бIаьшерене из юрт йиллар ва Евлоевгlар Эже Ахк.

Нохч - ГIалгIай «Силуэт» яхача производственни текстильно - галантерейни объединенe цехашта юкъе яьржача яхье укх тIеххьарча шерашка даим хьалха латташ хьайоагIарех я трикотажни цеха коллектив. Дерригача технико - экономически хьокхамий шин бетта план дикка тIеххоачаш а яь, заданел тIех цо арахийцай эзараш трикотажни изделеш. Цеха болхлоша хьаю спортивни костюмаш, керда тега доладаь кхалнаьха халаташ бахача наха чIоагIа хоатташи дика дIаэцаши да. Цунах тамаш елга а дац. Уж товш да. Цул совгIа, цхьаккха тайпа сакхат долаш хилац цехера арадоала барзкъа.

Уж толамаш доахача дизза дакъа лоацаш, шоашта хьалхашка латта декхараш массаз а цIена, кхоачашдеш бола иттaш болхлой ба цехе. Царех цаI я барзкъашта аьшк етташ йола З. Иблаева. Дийтта шу дизад из укхаза къахьегаш йола. Цу шерашка массе а тайпа барзкъаш дерий говзал караерзаяьй цо. Укхаза мел йолча машинаш тIа шаьрра болх бе ховчарех а я из. Тlеххьара цо караерзаяьй утюжница говзал. Цу балха тIа а цхьаккха тайпа даккха гIалат доацаш къахьегаш хьайоагIарех я из. Цудухьа цунна тийнай дукха сийлен грамоташ, маьхера совгIаташ.

Иштта дика болх а беш, дог гIоздоаха производственни хьокхамаш доахаш хиларца укхаза белгалбаьнна ба хIамаш тега мотористкаш Т. Касмынина, Т. Батаева. Юкъера лаьрхIача хIара сменагIа нормаш 115—120 процент кхоачашъю цар. Озсаре къахьегарал совгIа, шоаш тегаш дола барзкъаш дикеи тIехдикеи мара хилийтац цар. Цудухьа цар продукци ОТК болхлоша соца ца еш, хийцца чакхйоалийташ я. Иштта маха боаккхаш бола уж цехерча дуккхача болхлоша чIоагIа лоархIаши сийдеши ба.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) хIамаш тега мотористкаш Т. Касмынина, Т. Батаева, барзкъашта аьшкьеттар З. Иблаева.

И. ПЛИЕВА сурт.

КIАЙДАР IАЬРЖДУЛУРГДАЦ

IалаьмaтечIоагIа раьза бац вай республике баха нах 1990 шера 5-ча марта арадаьннача «Правда» газета тIа кепатеха «Кунакаша массаза барт лохаргба...» яхача статьяна. Цун автораша эхь ца хеташ харцйоах гIалгIай халкъа вахарцара исторически фактaш. Из ду Къулбаседа ХIирийчен экстремисташеи националисташеи яхар хьаллаца гIерташ.

Халкъашта юкъера доттагIал чIоагIдара тIехьа хоза къамаьлаш а дувцаш, статьяй автораша шоашта могар ду шоай ворххIе дай баьхача лаьтта бахара, автономи меттаоттаяра йола гIалгIай бокъо дIаяккхеи газет дешараштa хьалхашка уж доастамбахеи гIерташ. Мадарра аьлча, шоаша леладечун маIан дика кхета а деш, кIайдар Iаьржеи Iаьржадар кIайи да ала гIерт уж. Автораша мел дувцар юххьанца денз чакхдаллалца интернациональни догуйла йолча гIалгIай къаман а хIирий а сий доадеш хIама да.

Хьалхарча мугIарашкара денз газет дешарашка цар дIакхайкаду: «дулам хьалхьедеш дола телха ги» дIадийнараш гIалгIай болга, уж бе «ультиматумаши». «дIадехараши» оттадаьраш. Хьагучох, статьяй авторий а хIирий националистий а чIоагIа садуаш хIама да из. Цхьабакъда, из хинна Iац. Цар йоах: нийсхо якхара йола «уйла сихха дегIа а йоагIар, наьха сакхетам чу дIачIоагI а лора», тIеххьара «1934 шера хиннача доазонашка гIалгIай къаман автономи меттаоттае» яха ультиматум хилар цох». XIай?! Малав из дагадехар? Вайна хьахозар: «Совца!» яха оаз я. Дог ма даха нийсхо яларга...

Дале а, автораша гаьннадIа а этта ладийгIар «дуккхача гIалгIаша» яхачунга а. «Сенна эш шоана автономи» яха хаттар дир цар. Духхьал-из хаттар ше да моллагIволча гIалгIачун дог доаттIадергдолаш. ГIалгIашта вIалла эшаш яц автономи аларга сатувсаш бар-те уж?

«Дуккхача гIалгIашка» ла а дийгIа, царех цхьа кIеззига къахетам бу автораша. Хьажал, мел дог цIена нах а ба. Уж-м нийсхо яра тIехьа ба: «тIехьа ца тетташ къоастаде деза дош», цхьабакъда, «гIалгIай бакъ а бале, цар дIадехар доагIар а дале», йоах цар. Из иштта хилара автораш шоаш-м чIоагIа шеко йолаш ба. Факташ, документаш, исторически бакъдар ябакха зурма хет царна! Йоахарашнара хьайоагIа информаци дикагIа тIаэц цар.

ДIахо автораша газет дешараш тIахьех шоллагIйолча оагIонга ладувгIара. XIираша йоах: «Хьаяйта тха лоалахошка шоай автономи, цхьабакъда, тха чотагIа а доацаш, хIана аьлча Пригородни район гIалгIай ларxIа йиш яц». Бакъдац из, хIирий къамангара хьайоагIаш яц цу тайпара бIеха харцо. Цу тайпара къамаьлаш дераш эхь дайна, сийдоаца, гIалгIай лаьтташка дIахо баха ловш бола Къулбаседа ХIирийчен эстремисташи националисташи, нийсагIа аьлча, неосталинисташ ба. XIаьта цар оагIув хьаллаьцараш, цар яхар дерригача хIирий халкъагара да ала гIертараш, харцо кхайкаераш, царца цхьан дагара бола А. Грачеви В. Халини ба. Вайна гоама ба вежарашка дола хIирий къам бIехьде гIерта нах!

Мадара аьлча, «Правда» тIара статья гIалгIайи хIирийи вIаши чухахка а царна юкъе моастагIали цIури болла, цIий Iодахийта гIертилга да. Цунца цхьана казакашта, негIешта, черсашта, эрсашта цхьан оагIорахьареи гIалгIашта вокх оагIарахьареи юкъе юкъ йолла гIерт автораш.

Къамашта юкъе эггара боккхагIбола цIур болла гIерт А. Грачеви В. Халини укх дешащца: «Ханах-замах дувцаш хилча, иштта сурт отт хьалхашка: «Пригородни района территоре тIа 70 цу совгIа казакаш баьхаб (из харцо я!), 23 шера гIалгIай баьхаб (юха а харцо, гIалгIай укхаза баха бIаьшеренаш да), тIеххьарча 45 шера хIирий баьхаб укхаза, дуккхача гIалгIащца цхьана. Казакаш баха ховшале, укх лаьтташка негIий баьхаб (массанена ховш да негIий укхаза цIаккха а ца баьхалга), тIаккха черсий, юххера эрсий баьхаб (из а оапаш ба). ТIаккха хьанд ер лаьтта? Цу хаттара жоп дала йиш яц, йоах, хIираша».

Мадарра аьлча, автораша яхачох, Пригородни район да воаца лаьтта да. Из шоай да ала йиш йолаш ба хIирий, казакаш, негIий, черсий, эрсий, эггара кIезигагIдола даькъе гIалгIай. Автораша яхачох, лакхе цIераш яьхача къамашта юкъе цхьаь цаI дац Пригородни район бахьан долаш къовса йиш йоацаш. Долче, дIа-хьа дов, тIом бе мегаргба, хIана аьлча шо дерригаш а укхаза даьхад, ер лаьтта да воацаш да. Шоана гучча бесса, къамаш вIаши чухахка гIерташ ба А. Грачеви В. Халини, царна тIехьашка латта перестройка чанх ца ялийта гIерта низаш. Цхьабакъда, гIалгIай къаман хьаькъал, сабар, къонахчал, эздел тоъаргда цIий Iо ца дохийташ, низ ца беш, нийсхо яккха, биззача боараме ший бокъонаш меттаоттае, шоай ворххIе дай баьха лаьтта хьадаккха.

Харц да Владикавказе (хIанз Орджоникидзе) гIалгIай баьхабац, ханна Iеш хиннаб яхаш автораша дувцар а. А. Грачевщеи В. Халинцеи къамаьл даь гIалгIай чIоагIа раьза бац шоаша корреспонденташца яь беседаш иштта харцъяхарах, кегаярах, цар чулоацам хувцарах.

Шоаш яхар КПСС ЦК сентябрьсин (1989 ш.). Пленума решенещца, къамашта юкъе цIур хилийта йиш яц яхача хабаращца бакъде гIерт автораш. Цхьабакъда, цох дувцача хана а гIалгIаех ала водараш норадоагIа царна. Царга хьаттача, гIалгIай хабархой, лоаллаха дахача къамашца барт боацаш нах ба. XIаьта хIирий цу даькъе дикагIа ба, хIана аьлча, укхазара хIара биълагIбола дезал тайп-тайпарча къамий викалаш вIашашкхетарах хьахиннаба. Хьажал, малагIа я бокъонца йолча интернационализма белгало! Къамаьл дац, цу хьокхамах гIалгIай дикка тIехьабисаб хIирел...

А. ТАНКИЕВ, ЧИНИИИЭСФ литература сектора воккхагIвола Iилман болхло, филологически Iилмай кандидат, Р. УЖАХОВА, ЧИНИИИЭСФ литература сектора заведующе декхараш кхоачашдер, филологически Iилмай кандидат, М. ЦИЦКИЕВА, ЧИНИИИЭСФ динен атеизман сектора зIамагIйола Iилман болхло, И. ДИДИГОВА, ЧИНИИИЭСФ советски ханарча НГIАССР исторе сектора зIамагIйола Iилман болхло.

САБАР ХИЛА ДЕЗА

Цхьаккха кIал кIийле а йоацаш хIама да Сталина лоIамах 1921 шера Пригородни районе баха гIалгIай Iоховшабаьб, яхилга. Ма харц хIама да из! Харц долга ховшше, хьадага а лувцаш хьадаь хIама да цу статья автораша дувцар, хIирий гIулакхерча наха ловш хиларах. Городе Орджоникидзе бахача кхыча къамех болча наха дика дага малоагIий гIалгIай цу городе а Пригородни районе а бIаьшеренашка баьха хилар. XIаьта граждански тIом лаьттача шерашка Советски Iаьдал бахьан долаш шоай са ца кходеш латаш а хиннаб укхаза гIалгIай.

Вай республике а хIирашкахьа а бахача кхыча къамех болча наха бакъдолча хIаман тIехьа а болаш, доаггIар хIаранега дIаала деза, харцвар харц ва, бакъвар бакъ ва, аьнна. Вайна хIанз гуш ма дий, Нохч-ГIалгIайчене баха нах цу статьяс мел чIоагIа корзагIбаьхаб. ГIалгIай мел бахача моттигашка чакхъювлаш я дуккхача наха дакъалувцаш йола митингаш. Цар дIадех бIеха язъяьча цу статья авторашта доаггIаш дола таIазар делга, иштта цар дех гIалгIай автономи юхаметтаоттаелга.

Цкъа мукъагIа массане кхетаде деза: нийсхо меттаоттаялщца, гIалгIай автономех дола дош цхьан кога тIа дакхкалца гIалгIаштеи хIираштеи юкъе чIоагIа машар, лоалахошта юкъе доаггIаш дола вошали машари хургбоацилга.

Иштта сай халкъа хало тIаэттача хана, аз дехар ду гIалгIашка — сай вежарашка, йижарашка сабаре, хьаькъале хилар, моастагIий Iоба ца яр, общественни порядок лораяр.

А. ЕВЛОЕВ, № 114 йолча Сурхахински хоржамий округе гIоллара Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутаталла кандидат.

Бакъдар котдаргда

Итт шу совгIа ха яьннай, эскаре гIулакх кхоачаш а даь, тхо цIадийрза. Советски Эскаре даьккхача шин шера вежарий санна тхоайла барт а болаш хилар сои МагIалбикера гIалгIай Богатырев Муслими Ярыжев Шабазгирни. Тхоайла сов тIера хиларца, моллагIа цаI ханнахь часте хьа ца кхаьчача а саготo еш, командирага из мичав хетташ хулар тхо.

Хана вокхкагIа хиларах сона гIулакхаш де гIертар са новкъостий, эздел леладора. Кхыча къамех болча салташта кхетаде хала дар из вайнаьха Iаьдал а тха барт-цхьоагIо а. Цу хана хеталора, тхо вIаши къастаргдоацаш санна. Амма, кхоачашхиланзар оаха лийрхIар, вахар мадий ер.

Сай новкъосташа дийца дика хов сона гIалгIай дуккхача хана денз шоай мохк бIарчча юхаметтаоттабе гIерташ болга. ГIалгIай автономни республика юхаметтаоттаяра дега чура тIехьа ва со. Гуш да из гIулакх кхы гаьнадаккха йиш йоацилга. Со теш, нийсхо йоаккхаргхиларах, бокъо йоацаш дIаяккха 39 юрт чу а йоагIаш, ГIалгIай автономни республика хургхиларах.

Б. КАТАЕВ, Гудермесски район, Кошкельды яха юрт.

Гуччахьара письмо

«Правда» спецкорашка А. Грачевгеи В. Халингеи

Оаха, Нохч - ГIалгIай АССР прокуратура болхлоша, чIоаггIа теркам тIабахийта йийшар «Кунакаша массаза барт лохаргба...» яха 1990 шера 5 марта «Правда» газета тIа кепатеха шун статья.

Оаха мукIарал ду, цу статьяс тхо корзагIдаьхад эгIаздига хилара, из зене хилара. Оаша шоай дакъа (кIезига а доацаш) юкъедихьад регионе къамашта юкъера гIулакхаш толхадара. Ер мугIараш яздеча хана, гIалгIай халкъ, шун статьяс «гIоттадаь», республика городе а юртий а улицашка, майдашка арадаьннад. Кхы а йоккхагIа хало лайнача, шоана тара доацача, цу халкъа дала низ а хьаькъал а лулда, цун исторечухь укх халача сахьата сатоха.

Тхо кхеташ дац хIана даьннад шо Къулбаседа - ХIирийчен националистически элементашта тIехьа. Теша хала да алхха гонорар бахьан долаш халкъаш вIашка кхохка шо эттад аьлча.

«Ма чIоагIа безам бар тха тхоай заметкаш язъе доладала, — язду оаш, — вIаши лоалаха дахача цу халкъий доттагIалах яздеш... дIадоладала. Цхьабакъда из де магац тха кулгашта...» Цунах тхо теш оаш хьаоаллаше а.

«Тхо, эрсий ши журналист, дерригача дег тIара ловш дар, — дIахо язду оаш, — гIалгIаштеи хIираштеи юкъе бокъонца дола доттагIал, вIаши гIо делга, машар а барт а хилар, цхьан хана денз, халахете а, из долаш дац, толхадаь да». Укхаза шун дешаш дег тIара доагIаш да аьнна тешалац тхо. «Эрсий» яха дош оаш юкъедоладаь дале а укхаза шоах бола тешам совбалац.

Дерригача дунен тIа дIахазийтац оаш итташ шерашка гIалгIай халкъ IотеIадеш а кIезигдеш а хьабоагIача хIаьта «шоай» халкъа кхел а бе башха хеташ боацача хIирий къаман националистически элементашта дагадоаллари царна ловри.

Уж, националисташ, духхьал шоай гIулакхa мара сагота боацаш, шоашта болча пайдана лелаш ба Фуд шун царца юкъара?

Оаш нийса белгалдаькхад: «ГIалгIай халкъа юкъе тIехь - тIехьагIа чIоагIагIа дек, юххера а, исторически нийсхо юхаметтаоттаелга дIадехар (ховш ма хиллара, 1944 шера шоаш баьхача лаьтташнара законагIа доацаш гIалгIай дIабахийта хиннаб)... Юхаметтаоттае гIалгIай автономи 1934 шера хиннача доазонашка».

Дуккхача гIалгIашта хьалхашка увттаду оаш цхьатарра хаттар: «Сенна эш автономи? Шоана жоп тел: «Шоай къам метталоаттаде — цун истори, цхьоагIо, традицеш, къаман сий, культура мотт метталоаттабе...» «ГIалгIашта хIанз а бокъо лац шоаш баьхача, шоай дай а даьдай а дIабехка боахкача, законагIа доацаш Къулбаседа - ХIирий АССР дIаеннача юрташка чубаха.

«Мишта Iелургва къа ца хеташ, цу тайпара хIама хьахезача? — тамаш еш санна кеп увттаю оаш. Бакъда, цу саххьате шек дувла доладу бакъ бий-теш гIалгIай, нийса дий-теш цар дIадехар, яхаш.

Из пасквиль язъяйта шоашка заказ даьча хIирий националисташта товра де гIерташ шоашта мел могачул а тIехдаьннад шо.

МалагIа бокъо я шун, кхыметтел «вож оагIув» ювцача хана а. гIалгIай халкъа эггара воккхагIвола къиза моастагI Сталин цунах къахетам беш хиннав оаллача дIатIакхоачаш язде. Из къамаьл оаха лоархI Сталина, Бере, Кобулова боабаь итташ эзараш нохчийи гIалгIайи шоана цхьаккха хIама ца хетар санна. Сталина цIи, кхыча советски халкъашта а санна, гоама я гIалгIай халкъа.

«Пригородни район гIалгIай я, ала йиш яц», — чIоагIду оаш. Бакъда «ларxIа а» «ца ларxIа а» йиш я, амма из бахьан долаш район гIалгIай йоацаш юсаргьяц, А. Грачевна, 1989 шера сентябре Грозне хиннача гIалгIай халкъа шоллагIча съезде хиннaчоа, из дика довзаш да, йоахар а доацаш. Сенна эшаш да кIайдар Iаьржа да, ала?

Оаш тIахьех «казакаш кIиза бохабир» дагадоха яхаш. «Цу лаьтта баьхаб казакаш, — язду оаш, — цхьабакъда уж 1921 шера Сталина лоIамагIа цигара дIабахийтаб. Казакашта метта гIалгIай баха ховшабаьб. 1944 шера царна а цу тайпара хIама тIаэттад» кIизалагIа дог ца Iабаш язду оаш. Кхы вогIа фу хургда (из села хоза деце а) йиъ станице баьхараш цхьан области доазоне кхыча казакий округашка дIабахийтар дерригача гIалгIай халкъа 1944 шера тIаэтта Iазап нийсде гIерташ шо хиларал.

XIаьта а дагадохийтаргда вай казакий йиъ станице баьхараш кхычахьа баха дIа бахитарца дувзаденна хьалаш. 1918 шера августе моссехк казакий станицерчеи хIирий слободкерчеи наха г. Владикавказе хиннача антисоветски мятежа юкъе дакъалаьцад. Мятеж йохаяьй, казакашкара герз хьадаьккхад, цул тIехьагIа цхьайолча станицашкара казакаш кхычахьа баха бахийтаб. Боккъалдар аьлча, Сталин цу хIаманца цхьацца гIулакх долаш хиннавац.

«Казакаш бохабеш» кхы факт гIалгIай мехка хиннаяц.

Кхетадеш ма хиллара, из деррига шоана дика довзаш да, цхьабакъда, граждански тIема ханашкара из эпизод оаш йолаяьй регионе тахан этта хьал ирдардухьа. Во хьаж йоагIаш хIама да из.

Къулбаседа ХIирийчен националистически элементашта белгтала хьашт долаш да оаш «гучадаьккха» цхьаьнха хIама: 1923 шерага кхачалца Орджоникидзе баьхаб эрсийн хIирийи, цул тIехьагIа баьхкаб гIалгIай 500 саг, уж а шабашникаш санна (цунах а баркал шоана); гIалгIай автономни область вIашагIъеллачул тIехьагIа цун кулгаллдеш йола органаш ханна, цхьан юкъа Орджоникидзе дIаннйисъяь хиннай.

Хаттар отт. Сенна эшаш хиннад шоана цIена боацача наьха йоахарашцара хьанйца уж дешаш? Орджоникидзе алхха ханна мара ГIалгIайчен столица хиннаяц оалалургдац кIезига дийша волча е футтарийна из яхаш волча сага мара. Царех шоана кхоачарагIвар малагIа ва хар ловра тхона.

Дай мехкара лелхабаь дIабахийта гIалгIай, шелал, мопал ловш, комендатура дукъа кIала латташ лийна, хIара шоллагIвола дезалхо дIавелла ца бовш цIабаьхкаб шоай даьхе дагайоаллаш, из шоашка юханхачарга сатувсаш уж хиларах. Цу уйлаша совбоахаш хиннаб цар низ.

Юххера, Кавказе, кхаьчаб уж, цхьабакъда, даьхе хIанз а царга яц. Тахан, дIадахача 45 шера а санна гIалгIай ловш ба даьхе а пачхьалкхел а шоай хилар.

1989 шера цу хана КПСС Къулбаседа ХIирий обкома хьалхара секретарь хиннача, хIанз СССР Лакхехьарча Совета дунен халкъашта юкъерча гIулакхашта йолча комитета председатель волча Дзасохавнеи гIалгIай боккхийча нахан юкъе укх тайпара къамаьл хиннад, этта хьал дувцаш: «ХIираша доттагIала кулг кхувдаду шуга», — аьннад Дзасохова. Цецваьннача воккхача саго хьаттад Дзасоховга: «Тха цIагIа Iо а хайша хIана кхувдаду оаш тхога доттагIалла кулг?» Цунах дала жоп хиннадац. Гучох, из жоп дала лаьрхIараш шо да.

«ДикагIа децарий, — хьехар ду оаш гIалгIашта, — амбициозно юкъе юкъ ца ехкаш хIара денна де деза, тIехьатетта йиш йоаца перестройка гIулакхаш — хозрасчет юкъейоалаяр, къамий культурни централ хьаяр, «исторически памятникаш» юха меттаоттадар санна дараш дича».

Баркал шоана халкъа вахар мишта хила деза хойташ, «хьехардарах», цунах тха кер хьалбиза ба.

«Правда» тIа оаш яздаьчо доккха зе даьд, дIахо йодача хана цхьаккха хIаманца из дIадоккхалургдоацаш, регионерча къамашта юкъерча гIулакхашка диллача хинна па Iеш, бIарчча хьайицача Къулбаседа Кавказе перестроечни процесс дIаяхьара а деш.

Городашка Назране, Грозне, Малгобеке, республика юрташка ден а бус а митингаш латт, цига дакъа лоацаш бIаьш эзараш нах а болаш. Цар наIалт кхайкаду гIалгIай халкъах доацар дувцараштa, уж «наьхачоа» тIакхувд ала гIертараштa.

Митингашка дакъа лоацаш я лоаллахарча республикай делегацеш, цар хьаллоац гIалгIай халкъо законагIа доагIаш хьадехаш дар: 1934 шера хиннача доазонашка гIалгIай халкъа автономи юхаметтаоттаяр.

Тхо тешаш да нийсхо котъяргхиларах.

К. КОКУРХАЕВ, С. НАДУЕВ, В. ПОСТНИКОВ, кхыбараш (верригаш а 40 саг) Нохч-ГIалгIай АССР прокуратура болхлой.

Лаьттан ченашкара хин йIовхал — наха долча гIулакха

Республикера электростанцеш хIанзле а промышленни предприятейи бахача наьхеи хьашташ эшшача боараме кхоачашдулуш яц. XIаьта 2000-ча шера электроэнергех пайда эцалга шозза гаргга лакхлургда Цудухьа энергетика дегIайоалаяра керда пайданегIа дола наькъаш лаха деза.

Энергетика дегIайоалаяра йIовхал, гидравлически (долхача хиний) потенциал юкъейоалаяь па Iеш, миха низах, маьлха, лаьттан ченашкарча хиний (геотермальни) йIовхалах пайда эца беза.

Геотермальни (лаьттан ченашкарча дIайха хиний) запасашка (дукхалга) диллача Нохч-ГIалгIайчен эггара а перспективнегIа лоархIаш я вай мехка. Термальни хих пайда эцалга пайланегIа хилар хьахьокх, из беркат хьадоалаш бола хьаст духхьала вай когашта кIал — лаьттан ченашка болаш хиларо.

XIара шера вай планета лаьттан ченашкара хьалтIадоал 3800 миллиард тонн условни доагара боараме — дIайха хий. Лаьттан тIехенна пхи километр кIоаргачара хьайоала йIовхала энерги, хIанз йолаш йолча хIара мехкдаьтта, газа запасел 1000-за дукхагIа я. Мехка геотермальни районаш Къулбаседа Кавказе хинна па Iеш, Закавказье, (Крым). КIарам, Малхбузен Украина, Курильски гIайренаш а я.

Вай мехка геотермальни йIовхала электростанцей низал 60 миллион киловаттага кхоачае тaронаш йолаш я. Дунен тIа эггара хьалхара геотермальни электростанци (ГеоТЭС) хьалъяьй Итале 1904 шера. Тахан дерригача дунен тIарча ГеоТЭС-ий низал 3 миллион киловаттага кхоачаш ба, хIаьта ер бIаьшере чакхйоалаш из 17.6 миллион киловаттага кхоачабе лерхI.

ГеоТЭС-аш Iалаьмате дика технико-экономически аьттонаш долаш я. Из хьагойт СССР-е эггара хьалха Камчатка районе хьалъяьча 11 МВТ низ болча Таужетски геотермальни электростанце. Цун экономически хьокхамаш, вешта аьлча, йIовхала электростанцечул тоъал дикагIа да: капитальни вложенеш а эксплуатационни гIулакхашка дIадодар дикка чухьнахьа да, хIаьта электроэнергега дIадодар тоъал дарегIа да. XIаьта а геотермальни энергетика хIанз а агара яьннаяц. Геотермальни хьасташ хIанзалца хьайолча хана йIовхал Iалашъяра мара пайда эцаш дац. XIаьта СССР-ерча геотермальни потенциальни йIовхало шера цхьа миллиард тонн условни доагор кходе тарлора.

ЗIамагIа а юкъера а низболча котельнешкара цу хьисапе хьайоала йIовхал вештачул 2 — 3-зза дарегIагIа я. Минеральни а термальни а хиех пайда эцалга комплексни хила йиш я, вешта аьлча, царцарча йIовхалах а иштта царцара маьхера минеральни химически веществаш хьакъестаеш а. Цу хьисапе Къулбаседа Кавказа массехк геотермальни скважинашкара шера хьайоакх 8 эзар тонн хлористи кальци, пхи эзар тонн сернокисли магни, Iалаьмате дукха фтора.

Термоаномальни зонаш, вешта аьлча, Iалама лаьттана кIалхара яьш карадерзаделга искусственни (кара хьаьча) лаьттан кIалхарча циркулирующи системашца (ПДЦ) лаьттана кIалхарча йIовхалга гIолла тетташ хий чакхдоаха система) кхоачашъе йиш йолаш я. Вай мехка уж тайпа ГеоТЭС-аш ПЦС-аш хьалъяра тохкамаш деш да.

Вай мехка эггара хьалха хьалъяьй йIовхал Iалашъяра йола ПЦС вай республикеи (Ханкальски ПЦС) ГIарамеи Крымеи. Боккъалдар аьлча, геотермальни энергетика-м турбинаш кхестаеш а йIовхал Iалашъеш а даим болх бергбола Iанара яй ма бий.

Геотермальни энергетика лоархIамегIа йола башхало из даиман цхьан боарамагIа хилар я. Масала, гидроэнергетика мощность додача хин боарамга хьежжа (бIаьсти — Iан) хувцалуш я. XIанзарча прогнозашка диллача вай республика лаьттан ченашнара иттaш миллионаш кубометраш хий даккха таро я 120 градус цельсе боарамагIа йIовхалга кхоачашлола. Цо таро лургья тайп-тайпарча объекташта, герзашта, нах бахача моттигашка машша йIовхал яла, юрта боахама а дарбан учреждeнешта а эшаш дола дIайха хий лоаттаде, нек ду бассейнаш хьалъе, кхыдар Iалашде.

ЮНЕСКО прогнозагIа XX бIаьшерен тIеххьарча 25 шера термальни хиний энергех пайда эцалга дунен тIа 1000-за лакхлургда. Из да геотермальни система луш йола энерги экологически цIенагIа хиларца, доагор доага а деш, йоаккхача энергел из дарегIагIа хиларца.

Вай республике Iоаьйй геотермальни хиех пайда эцара нонагIо опыт. Масала, городашта Грознена а Гудермеса а, иштта Червленная, Шелковская, Наурская яхача станицашта а Шаьла районa юрташта а уллув болх беш я итташ скважинаш, цар чура хIара шера 10 миллион кубометрага кхоачаш дIайха хий доакхх. Цунах пайда эц нах бахача цIеношка, школашка, клубашка, производственни помещенешка йIовхал лоаттаеш, хIаьта Червленная яхача станице, «Бурунный» яхача совхозе термальни дIайхача хин Iанарца доакъар кIаьддеш а пхьегIаш юлаш а, хIаьта «Тепличный» яхача совхозе баьцадаараш (нарсаш, помидораш, кхыяраш) кхедеш пайда нйбу. Грозненски водолечебнице цу хиех пайда эц цамогача наха дарба деш.

Перспективе вай республика термальни хих пайда эцалга тоъал дегIадоагIаргда. XIанз укх сахьате цунах пайда эцалга еррргача потенциалага диллача цхьан процентага кхоачаш мара дац. Нохч-ГIалгIайчене гучаяьннай 15 дIайха хий доалла моттиг. Масала, Малгобек-Махьмат ХитIе яхача майлане 2700 — 4250 метр кIоарга термальни хий дола моттиг 44 километрага кхоачаш я. Цигарча хин йIовхал 145 — 160 градусага кхоачаш я.

Перспективе хьалхарча аргIан декхарех лоархIаш да термальни хица йIовхал Iалашъелга. Масала, СССР Iилмай академе Президиума решенегIа Грозне мехка эггара хьалха объекташ термальни хица йIоахъе лаьохIад. Цу тайпара, термальни хица отоплени яь СССР-е хьалхара хьокхама город хургья вай Грозный. Из декхар практически кхоачашдара СССР Министрий Совета распоряженега хьежжа, белгалдаьккхад. Нохч-ГIалгIай АССР-рча геотермальни хиний кхоачамо таро лургья шеррача боараме бахача наха эшача традиционни йоацача а юхаметтаотташ йолча а энергех пайда эцалга.

Грозне хьалъе лерхI йIовхал Iалашъяра кхоачамберггбола лаьттан ченашкарча йIовхалах пайда ийбергбола циркуляционни системаш. Цо таро лургья овсаре доаца кагий яьш дIадаха а 1995 шера денз юкъера лаьрхIача хIара шера ах миллион тонн органически доагор кходе а.

СССР Министрий Совето лаьрхIад:

— Ленински, Октябрьски, Старопромысловски районашка йIовхал лоаттаяра хьадоаккхац дола термальни хий алсамдаккха;

— 1985 шера Грозненски района термальни хица йIоехъеш йола 16 га теплицаш болх бе йоалалийта;

— 1989 — 1995 шерашка Ханкалерча, ГIойтIарча, ЧуртогIерча (Петропавловски) майдашка дIайха хий доаллача моттигашка 220 метр бурув а теха, керда скважинаш хьаелла;

— 1991 шера хьалхарча аргIанна Ханкалерча майдане дийнахь-бус 30 эзар кубически метр дIайха хургдолаш термальни хий доалла моттиг тове;

ГIойтIарчеи ЧуртогIарчеи (Петропавловскерча) хий доаллача моттигий овсарле дийнахь-бус 50 эзар кубически метр хий хургдолча боарамга кхоачае, Ханкальскии Гойтинскии, Петропавловскии геотермальни хий доалла моттигашта эксплуатаци е лаьрхIад геоциркулярни система юкъе а йоалаяь;

— 1993 шера денз термальни хий доалла моттигаш кийчъяра а, иштта лаьттан ченаши гопахьара Iалами лорадара а цаIйола тIахьожама система юкъейоалае;

1995 шерага кхачалехьа хIанз йолаш йолча йIовхал телача системашта реконструкци яра а, магистральни тепловой сетеш яхкара а, кхыйола термальни хих пайда эцаргбола объекташ кийчъяра а балхаш чакхдаха.

Лоацца аьлча, вай республике соахка денз шерра дIадоладаьд геотермальни йIовхалах биззагIа пайда эцара тIадерзадаь балхаш, хIана аьлча, цар дикка новкъостал дергда электроэнергеца халкъа боахам, баха нах электроэнергеца Iалашбара декхараш. Из дош дIахо йоккха перспектива йолаш да.

И. БАШИРОВ, ГНИ доцент.

30—40-ча шерашка а 50-гIа шераш долалуш а лийцача наха реабилитаци яра хьакъехьа

(ДIахододар. Долалур 3, 13, 15, 22, 24 февралеп 1, 3, 6, 8, 10, 13 мартен арадаьннача газеташ тIа).

Алехин Иван Моисеевич, 1889 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Нестеровски станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Актемиров Наурби, 1892 шера Чеберлоевски района Арзанчук яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Дай яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Акбулатов Абдула, 1902 шера Чеберлоевски района Дай яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Дай яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Айдамиров Дуку, 1895 шера Гудермесски района Амир-Аджи-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Амир-Аджи-Юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Абубакаров Умалхат, 1914 шера Веденски района Махкеты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Махкеты яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Меликов Умар, 1910 шера Итум-Калински района Кeристы яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Кeристы яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Алиев Гапур, 1885 шера Чеберлоевски района Джубик-Аул яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Молотова цIерагIча колхоза правлени член, Джубик-Аул яхача, юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Индербаев Абдула, 1876 шера Атагински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Балаев Андоркий Белан, 1894 шера Галашкински района Мужеча ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, ГIалгIай-Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Бециев Байсугур, 1879 шера Итум-Калински района Дзумсой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Дзумсой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Алиев Муцелха Алиевич, 1891 шера Шароевски района Гулдой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, Хатта-Корт яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Шемильханов Абдул-Гани, 1908 шера Шатоевски района Сураты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Сураты яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Ацаев Али, 1909 шера Шароевски района Хакмадой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Орджоникидзе цIерагIча колхоза председатель, Хакмадой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Точиев Согип Шаамиевич, 1896 шера, Ачалукски района Юкъерча Ачалкхе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Ажги яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Магомаев Баса Магомаевич, 1875 шера Итум-Калински района Кигон-Ара яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Колходой яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Солтаев Аблмуслим, 1911 шера Чеберлоевски района Чубахкинерой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Кулой яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Ильясов Юсуп, 1904 шера Итум-Калински района Гомхой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Гомхой яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Ухуев Аба Ухуевич, 1891 шера Шароевски района Цеси яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Цеси яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Болотханов Баудин Болатханович, 1906 шера Шалински района Устар-Гордой яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Красный горец» колхоза председатель, Устар-Гордой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Барзанукаев Уцма, 1872 шера Саясановски района Центорой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Центорой яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Малый Леонид Иванович, 1907 шера г. Дона-тIарча-Ростове ваьв, эрсе, парте хиннавац, г. Грозный депо слесарь, г. Грозне ваьхав, 10 шу суд яьй.

Мусостов Мау, 1913 шера Итум-Калински района Бавлой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Бавлой яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Аушев Ермолай Оарцнакъ, 1903 шера Галашкински района Мужеча ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, Нохч-ГIалгIай хьехархой техникума военрук, г. Орджоникидзе ваьхав, 10 шу суд яьй.

Ахматов Тупа, 1899 шера Атагински района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Старые Атаги яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Багомадов Юсуп Багомадович, 1902 шера Итум-Калински района Колходой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Колходой яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Виситаев Бетерсолт, 1899 шера Надтеречни района Ногай-Мирза-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Ногай-Мирза-Юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Гайлаев Халид, 1893 шера Староюртовски района Старый Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, «Маяк Чечни» колхоза колхозхо, Старый Юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Арсанукаев Лейд, 1903 шера Саясановски района Центорой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Центороевски сельпо председатель, Центорой яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Батыргов Илеза Мухьмад, 1862 шера Галашкински района Хай яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхоза хьахо, Пригородни района Аьхки-Юрта ваьхав, топаш техай.

Цокиев Асламбика Аюп, 1902 шера Пседахски района СоагIапча ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, «Красные Сагопши» колхоза колхозхо, СоагIапча ваьхав, топаш техай.

Цокиев Асламбека, Iаьла, 1908 шера Пседахски района СоагIапча ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, «Красные Сагопши» колхоза колхозник, СоагIапча ваьхав, топаш техай.

Мержоев СаIардали Суламбик, 1912 шера Пседахски района СоагIапча ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, «Красные Сагопши» колхоза колхозник, СоагIапча ваьхав, топаш техай.

Николаев Ефим Прохорович, 1892 шера Владимирски губерни Шумихово яхача юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, Гудермес станце воккхагIвола инструктор, Гудермес станице ваьхав, 8 шу суд яьй.

Погребецкий Лазарь Михайлович, 1884 шера УССР Винницки области Ружен яхача юрта ваьв, еврей, парте хиннавац, г. Грозный станце кондуктор г. Грозне ваьхав, 10 шу суд яьй.

Кульбицкий Владимир Михайлович, 1897 шера Литовски ССР Чедоса яхача деревне ваьв, поляк, 1931 шера денз ВКП (б) член, мехкдаьтта вышкаш еча десятник г. Малгобеке ваьхав, 10 шу суд яьй.

Пшеничный Василий Михеевич, 1894 шера Азово-Черноморски края Егорлынске станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Назрань машинаькъа станце служба табельщик, Назрань станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Романов Петр Николаевич, 1912 шера Ачхой-Мартановски района Закан-Юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, Грозный машинаькъа станци служба кладовщик, г. Грозне ваьхав, 10 шу суд яьй.

Рындин Яков Иванович, 1895 шера Орджоникидзевски края Буденновски района г. Проскове ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, г. Малгобеке ваьхав, 10 шу суд яьй.

Сантов Закраил, 1907 шера Чеберлоевски района Сольберой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Сольберой яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Герасимов Андрей Андреевич, 1900 шера г. Грозне ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Муцаев Нажмудин Муциевич, 1907 шера Шалински района Шали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Шали яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Чередников Василий Яковлевич, 1909 шера Ставропольски края Моздокски района Галюгаевски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Горагорск яхача поселке ваьхав, 5 шу суд яьй.

Шахабов Тоха Шахабович, 1907 шера Шалински района Мескер-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Мескер-Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Болхаев Мухьмад - Мурзий Осман, 1920 шера Пседахски района СоагIапча ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, СоагIапча ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мельников Георгий Степанович, 1921 шера г. Грозне ваьв, эрсе, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Кучеренко Александр Федорович, 1892 шера Киевски области Ярославка яхача юрта ваьв, украинец, парте хиннавац, болх беш хиннавац, цхьаннахьа а къоастаьяьча моттиге ваьхавац, 5 шу суд яьй.

Салуханов Эдильгирей, 1869 шера Ножай-Юртовски района Беной яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, ахархо, Беной яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Коробов Василий Антонович, 1880 шера СКК Моздокски района Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Жуков Георгий Степанович, 1884 шера СКК Моздокски района Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Трудков Георгий Афанасьевич, 1894 шера Моздокски района Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Горский Павел Яковлевич, 1884 шера Моздокски района Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Лахарев Дмитрий Аристархович, 1863 шера Моздокски района Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Солнышкин Петр Григорьевич, 1890 шера СКК Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Детистов Федор Логвинович, 1894 шера СКК, Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Васильев Федор Трофимович, 1888 шера СКК, Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Чернов Никита Сергеевич, 1893 шера Калиновски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Калиновски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Сентябриев Мовлат Сентябоевич, 1909 шера Урус-Мартановски района Макан-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Грозный станце депо вагонаш юллар, Грозный станце ваьхав, 10 шу суд яьй.

Серикин Григорий Григорьевич, 1904 шера Орджоникидзевски края Моздокски района Стодеревская станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Малгобекски промысла болхло, г. Малгобеке ваьхав, 10 шу суд яьй.

Дадаев Висха, 1889 шера Итум-Калински района Херики яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Херики яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Сулейманов Салман Сулейманович, 1906 шера Старая Сунжа яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, респотребсоюза склада заведующи, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Чудиков Али Юсупович, 1902 шера г. Грозне ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Урус-Мартан яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Джабраилов Истамул Джабраилович, 1888 шера Атагински района Старые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, юкъерча школа хьехархо, Старые Атаги яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Ибрагимов Орцу, 1906 шера Итум-Калински района Пелгашки яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пелгашки яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Лабазанов Абдул-Кадыр, 1909 шера Итум-Калински района Пелгашки яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Пелгашки яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Келоев Абдул-Вахид Умаханович, 1902 шера Шатойски района Шатой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, райпо закупщик, Шатой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Дзейтов Тепса Ума, 1913 шера Галашкински района Семиогоч яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо Семиогоч яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Ибрагимов Бичу, 1881 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, ахархо, Автуры яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Висаев Муса, 1886 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, ахархо, Автуры яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Цамаев Абубакар, 1886 шера Шалински района Автуры яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, ахархо, Автуры яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Княшко Петр Павлович, 1889 шера Сунженски района Карабулакски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, ахархо, Слепцовски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Кубенев Андрей Георгиевич, 1903 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, юртбоахама артела ревизионни комисси председатель, Старогладовски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Максимов Арон Меркулович, 1902 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Старогладовски станице с/с секретарь, Старогладовски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Попов Федор Харлампович, 1879 шера Шелковски района Щедрински станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старогладовски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Бабсков Евдоким Иванович, 1887 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старогладовски станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Ушникин Илья Евстратьевич, 1990 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старогладовски станице ваьхав, 10 шу суд яьй.

Абидин Симон Хрисанфович, 1888 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старогладовски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Ушникин Семен Евстратьевич, 1895 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старогладовски станице ваьхав 3 шу суд яьй.

Голик Николай Васильевич, 1904 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, юртбоахама артела член, Старогладовски станице ваьхав 5 шу суд яьй.

Якушкин Иван Николаевич, 1874 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник, Старогладовски станице ваьхав, 5 шу суд яьй.

Бирюков Петр Алексеевич, 1904 шера Шелковски района Старогладовски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, единоличник Старогладовски станице ваьхав, 3 шу суд яьй.

Суганпов Магомед, 1916 шера Урус-Мартановски района Ногаева яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, топаш техай.

Ибрагимов Самхад, 1913 шера Ачхой-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, топаш техай.

Ахмадов Сайдали, 1903 шера Ножай-Юртовски района Месхеты яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, топаш техай.

Хамиев Хежа, 1843 шера Итум-Калински района Даумсой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, топаш техай.

Болтаев Борза, 1889 шера Ножай-Юртовски района Зандак яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац 10 шу суд яьй.

Кехурсаев Гадаш, 1892 шера Шалински района Мескер-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, 10 шу суд яьй.

Галаев Мусий Iабдул, 1912 шера Сунженски района Яндаре ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, топаш техай.

Эльжуев Довта, 1868 шера Ножай-Юртовски района Лемкорц яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Лемкорц яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Хадисов Чаара, 1872 шера Ножай-Юртовски района Беной яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Беной яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Саиев Идарз, 1879 шера Ножай-Юртовски района Беной яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Беной яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Герихапов Дауд, 1872 шера Ножай-Юртовски района Алхан-Хутор яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Алхан-Хутор яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Ясалов Исмаил, 1874 шера Ножай-Юртовски района Гуржимокх яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Гуржимокх яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Захматов Гавда, 1901 шера Ножай-Юртовски района Гуржимокх яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Гуржимокх яхача хуторе ваьхав, топаш техай.

Гакиев Закри, 1874 шера Грозненски района Бердакел яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Бердакел яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Сальгиреев Юнус, 1884 шера Грозненски района Бердакел яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Бердакел яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Загаев Каташ, 1871 шера Надтеречни района Бено-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Алхан-Кала яхача юртарча школа хьахо, Алхан-Кала яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Чеучев Бузу, 1872 шера Адыгейски АО Шовгенски района Хатажукай яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, санитар, Алхан-Кала яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Ахарашев Исмаил, 1871 шера Урус-Мартан яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, хьахо, Алхан-Кала яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Лапин Феодот Леонтьевич, 1865 шера Харьковски областа Триженская яхача юрта ваьв, украинец, парте хиннавац, дина викал, Первомайски станице ваьхав, топаш техай.

Селиванътьев Гаврнил Филиппович, 1882 шера Грозненски района Ермоловски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, колхоза хьахо, Первомайски станице ваьхав, топаш техай.

Авторханов Шахаб, 1876 шера Грозненски района Новые Алды яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхоза хьахо, Новые Алды яхача юрта ваьхав, топаш техай.

(ДIахододар хургда).

Ялхайтта шу даьнначул тIехьагIа Московски консерваторе Йоккхача зале юха а дирижерски пульта хьалхашка дIаэттар гIорваьнна музыкант Мстислав Ростропович. Цо укхаза выступлени йир США-ра Советски Союзе хьоашалгIа енача къаман симфонически оркестраца.

Бокъонца вола СССР гражданин санна вена вола музыкант дуккхача шерашка Вашингтонерча къаман симфонически оркестра художественни кулгалхо а кертера дирижер а ва.

Массане а могаеш тIайийцар Мстислава Леопольдовича къахетама акцеш. Масала, цо пхе концертах хинна пайда фонде дIачубелар.

СУРТА ТIА: концерт долча хана.

А. ЧУМИЧЕВА сурт. (ТАСС фотохроника).

Хь. Эгиев

Ялата коана

(Нистедоалар. Долалур 13 марта арадаьннача газета тIа).

— Со яхий Iа? Со даьра хьежавар, — аьлар Аламбика, дикка уйла а яь, шоаш тувладаларах ше кхеравеннилга Мисархайх лочкъа а деш, — кIеззига баь а, кхы болх баьбаларе фу дархьогI, яхаш. Мел дийцча а, садовш латт вайна, ЦIадахача бакъхьа хургда вай. Хьона фу бакъахьа хет? — хаьттар цо, вIалла шек воацачогIа.

— Iа яххар дича бакъахьа даьра да, сога хIана хетт Iа из, — жоп делар Мисарха,— сона-м цхьа минот хьалхагIа а воай берашта тIакхаьчача бакъахьа даьра хет.

— СесагI — аьлар Аламбика Мисархайга, — хьо сона тIехьаяла еза, уллув йоагIаш хилча михо низ чIоагIагIа бергба хьона. хIаьта хьайгара из тIорми сога хьаба, хIана аьлча, никъ лайво хьалбикъаб, соца сиххача боларагIа хьая могаргдац хьона. Ма хулла сихагIа цIакхача деза вай, — дIакхайда Мисархайгара тIормиг хьаийца шийгарчун чу а боассабаь.

Тхьовра денз а ховра Аламбика шоаш тувлабенналга-м. Бакъда, кхы а дикагIа ховра цунна дарц дIадаллалца, шоай Iохайша Iе йиш йоацалга; сайца дукха юкъ ялалехьа шелало шоаш боабергболга. Цудухьа далла а, пайхамара а, узтаза а, малейкашта а болх тIа а билла, волавелар Аламбик.

Цкъаза михо чинг техача менна саг санна цхьа-ший гIа гоалвоалар Аламбик. Из михо гоал а ваьккха дIаюстара кхессача, ше ма ярра йола миха юхь тIаннислора Мисархайна, хIаьта топ кхийтта саг санна йожа а йора цо из. Мухи дарци акхар биркъача барзкъех массанахьа гIолла чакхдувлар. Шелал а дегIа даттарашка кхоачаш латтар. Шинне а вIалла са даккха а ца могаш пехкаш дIалийцаяр, этта шерч санна бувхьар уж, нагахьа санна мух ца хилча уж бувхьаша цIувза пехкаш гаьнна дIа а хозаргйолаш.

— СесагI — аьлар Аламбика, цкъа-шозза ше михо гоал а ваьккха, Мисарха йожаяьчул тIехьагIа, — тIехьашкахьара са тIехкар хьалаца, Iслегаргьяц хьо, хIаьта хьааха аттагIа а хургда хьона. КIур лакашка а этта, кхайкаваь юха са метта данза волча сага санна яр цун оаз.

— Къонах, мах алалахь, — аьлар Мисарха еххача оазаца, — тIорми а даьсса галеш а хьога ма дий, тIакха со а текхае ма езаргйий хьа.

— Хьайга яххар де, — хоададир Аламбика.

Аламбика са-м кхувра Мисархайна шийца болар де могаргдоацалгах а. хIаьта из тIехкарах тоссаелча шийна дукха никъ бе могаргдоацалгах а. Цунах ший са кхуй а, шийца сихагIа болар деш хилча Мисарха а, кIезиг-дукха из дIаувзаеш хилча ше а дIоахдаларга догдоахар цо. Дарц даьннача хана арахьа салаIар кхераме делга хой а, «дIоахделча-м, кIезига леIа а, салаIа йиш ма хургйий», яхаш, уйла йора цо. ХIанз-хIанз дIоахлург ма дий тхо, яхаш, дукха дIагIийртар ер шиъ. Бакъда, тIадувхача барзкъех чакх а бувлаш, дегIала теIача михо, гIум мо юхьа тIа хьатIа а детталуш, пхьешашка, барзкъаш ийттIача, кхалкха кIал гIолла чухьекхача дарцо гIа массаза боаккха чIоагIагIа шелбора наькъахой. Шоаш сево — шелало, моцало, кIаьдбаларо — кIалбут ха хала дар царна, хIана аьлча, уж кхокхе а чIоагIа тIатеIаяр.

Мисарха ворош геттара а дIалувцаш латтар, тIехь-тIехьагIа халагIа хулар гIа баккха. Тховра юххьанца санна шел а лацар, е лаза а лазацар цун маьженеш; духхьал гIа ца боаккхабалар мара кхы новкъа хIама дацар. Шийна мишта хул а ца ховш, гажарбаш тIа ваьнна водача сага болар хилар Мисархайчох. ХIаьта а, «йоалой хьо?» Аламбика хаьттача, «йоалу даьра», — аьле, жоп лора цо.

Сов дукха цу миха, дарца духьала никъ барах а моцалла а гIоарал дайна Аламбик юхасецар. Из юхасоццаше, цхьан метте лоатта а ца луш, Мисарха Iоежар, аьлча а, цIендаь тIехкарах Iоллаелар-кх. Тоъал ха яр тIехкар лаьца из йоагIа.

Ший хур даь бера тIехкар дIахеца гIертар Мисарха, бакъда, кулго укхо яхар дацар. Тхьовра укхо тIехкар хьалаьццача тайпара, дохьадаь тIехкара тIалетадар пIелгаш. Мисарха кулг хьамукъаданкха Аламбика юхатIакховдадаь кулг а дар дохьадаь, ингали мо чIоагIденна, къегаш. Хиннар фуд а ца ховш, Аламбика шозлагIа а шийна могар дир Мисархай кулг хьамукъадакха гIерташ. Из мукъадаккха укхан кхы аьттув балалехьа Мисарха ураэттар. Бакъда, Аламбика дохьаданза долча аьтта кулгаца тIехкар хьамел а даь, кулг мукъадоаккхаше юха а Iоежар Мисарха. Хьанаш кIезига-дукха хьоалуш дале а, кога хьакхингаши гоши гIорадаь дIалоападеннадар. Цудухьа ура лоатталацар из.

Мисархайна а Аламбика а хьалхагIа санна шийла хетацар, юхьа тIа хьатIадетталу дарц а тхьовра санна дашадар бIаргий кIийленашкей

Дувцар

бордашкей. Шиннена а наб тIагIертар. Аламбикага «СалаIа вай!» ала дагадехадар Мисархайна, кхы дIахо яха гIоарал а дайна. ХIаьта а, цхьа минот хьалхагIа берашта тIакхача гIерташ, чусецадора цо шийна ала дагадехар. Цхьабакъда, из дIа ца оале а, кхы дIайохалацар. Пист а ца хулаш, юхасецар из.

Аламбика, дIабIара ма хьежинге, хайра ший сесагага кхы дIахо никъ булургбоацилга, хIана аьлча, цун дегI гIорадаь дIалоацаш латтар. Мисарха меражи чIенги хьахоа а луш, кIайденнадар. БIаргаш эттадар. Дикка дIалоацадала доладеннадар Аламбика ший дегI а. Гонахьа дIа-юха хьежача гуш хIама дацар, миха шоки яр шиъ даьн-даьннача оагIорахьа акхарна тIаювхача эсалча хIамай овнашка гIолла дегIала ухаш «барташ» доахаш, ераш шаккхе мархIахьерчош кIай мерчи хиннз хьувза бирса дарии мара.

Шоашта тIаIоттаденна хIама дика довзар Аламбика. Ше де дезар а кхетадора. Бакъда, низ бехабар — дукха цу дуIаца къувса могаргдолаш вацар из. ХIаьта а из уйла лелхайора цо шийна юхера. «ХIанз уйлаех вехача, — хьалхадоахар цун дего, — хIалакьхиннад тхо, беррига тха дезал».

«Кхеравалари вохари къонахчун гIулакх дац, фухха сага тIакхаьчадале а: валаралн хIалакьхиларали совгIа кхы фуд тIакхача—уж шиъ хьакъедаш ма дий», — соцадир Аламбика. Хьоарччаяь хьамархIа а елла, ший цIеннана хьокхайир цо, ший долча онкаца. Мисарха голаех къарсингаш даьлар. Мисарха кхетадацар маро леладер. Ше ца тхьовсийта из воалл моттар цунна. Да а ма дарий из Мисарха ца тхьовсийта, цунна шелал ца Iаткъийта, из ца ялийта. Цхьабакъда, Мисарха гIулакх цу тIара дIатайжадар. Цунна тар еттар. Из сихагIа цIакхоачае езар...

— Маьржа дуне яI-кх, салаш ма хиллара, сиво мел лов да-кх Iа сога хьакхувдадер, — аьнна цIогIа техар Аламбика. — ЦIеннана! Дала аьннадале, хьо цIакхоачае хьожаргва со!

Ваьлла, ваьлла ший сесаг, ги а елла, нийсса дарца духьала а вийрза, волавелар Аламбик, ше дIаухилга мара мичахьа ух а цаховш.

— Къонах! Ва къонах! — аьлар Мисарха, ший тIеххьара низ ура а оттабаь, — со укхаза йита а йите, сихагIа берашта тIакхоачавалар хьо. ХIанз сона шийла а хетац...

«Со кIалхарьяккха а венна, низ беха ер вусе бераш моцаллеи шелаллеи лерг ма дий. Со йита ер дIаводедийна вусаргва, берашта тIакхоачаргва...», йоахар михо хьувзо дарц санна корзагIаьнна кхестача Мисарха уйлаша. Цу ехача уйлаша корзагIа а яьккхе, корта хьайзе кхетам чура а яьле, набара тар етталора цунна. Мисархайна хьадагалаца а ца ховш дола цхьа тамашийна сурташ дуxьалъувттар: нах, хьайбаш, сискал, оакхарий, кхы хIамаш.

— Унх дехача, воча, сиво мел-лов тIакхаьчача дийнахьа Iо а кхесса новкъа аллийта йоалаяьяц хьо, — аьлар Аламбика, шоай шинне а, пхьа леха тIехьаваьнна маьри санна ераш карара ца бовлийта гIертача дарца а, бехача низа а, хиннача биисан а, мичахьа ваха веза ца ховш тувлавалара а дикка уйла яьчул тIехьагIа.

Мисархайна дIахозар ший цIендаь дешаш. Бакъда, цунна духьала латтар кхы сурт дар. Шоаш хIанз болчара а доацаш, кхычахьара хозар цунна уж дешаш: ше йоI йолча хана хьаста яххача тIавена Аламбика шийга даь къамаьл дар цунна хьахозаш хиннар. Аламбика цу хана Мисархайга даь къамаьл хIанз цо аьннари башха юкъе юкъ йолаш а дацар: «Хьо сога йоагIе, — аьлар цо,—фухха вайна тIакхоаче а — аз цхьаь ютаргьяц хьо». ЦIаьхха, мишта йох а ца ховш, ше Аламбика йийхха, найц чувена биса дагасхар Мисархайна: «маьрвежарашен тайпагIча мехкарашен ле а яь Аламбик волча ше чуяккхар; цу чу Iе безам боллаше ше арала гIертар; нийсса дIабIарахьажа эхь а хеташ, цахьежача Iе а ца луш, кIал гIолла, нахага ца зуйташ Аламбика ше бIарахьежар; цунна бIарахьежача шийна эхь хетарахи сов гIадъяхарахи детталуш хинна ший дог. Маьре яхача шерашкара шоай иразера вахар, шоай бераш, мехках яккха ше гIоттаяь Iаьржа Iуйре, моцали шелали Iаткъаш бовш дIабийхка шоай дезалхой, шоаша тахан арабаьккха никъ, дарца юкъе тувладенна диса шоаш шиъ — массагIдар уж цунна дего хьатIалистараш, цунна дагадехараш.

Хьатарча хьоарах даь коача худар дуаш дагIаш ший бераш духьалъэттар Мисархайна, Царна юкъе ягIар енна Заловбан а. «Ер еннай, яхаш, ма ярий со-м», — дагадехар цунна. Шийна духьалъэттача суртах бокъонца ер кхийттаялалехьа кегаелар цун уйлаш. Дарц, мух, шийла хетацар, хьалхагIа санна маьженаш а лазацар. Садоахача хана наькхага къарсингаш дувлаш санна хетар. Вагара хьаарауха фо а шийло дар. Ше гIетта йодаш санна хеталора. Кхы дIа ца а йохалуш Iочукхета йолаелча санна хетаделар цунна. ВIалла лаьтта Iо а ца кхоачаш, лостаяь хIама санна бердагIа ше ахкайодаш бух боацача боадонна ше чутилча санна хетаделар цунна, тар а кхийтта ше тIеххьара са доаккхаш... Мисарха тхьайсар кхы сомаяргйоацча набарах.

ДегIа низ беха Аламбик а вар чIоагIа наб тIагIерташ. Духьала хьеккача дарцах вIалла шелал ховлацар цунна. Тамаш йора цо тхьовра, дарц даьннача хана, шоай кулгаш шеллуш хиларах. «ХIанз-м салаIа мегаргда», — дагадехар Аламбика. ХIаьта а цхьа гIа баьккхача а хьалхагIа моллагIча цхьан юрта шоаш кхачарга догдоахар. Бакъда, укхан когаш дувладенна дIалоацалуш латтар. Из ше моцала кIалвисар да моттар Аламбика. Кхы дIахо ваха а ца мегаь, салаIа дагахьа юхасецар из. Тхьовра Мисарха йожаш санна, дIабартала вежар. Гудар санна укханна гира Iоежар Мисарха а.

— Лозайирий хьо? — аьнна, урагIеттар Аламбик. — Харцахьа хьежжача лай гувна тIанийсвеннавар со.

Мисарха йистхулачара яьнналга хайра. Бакъда, кхы ший фу де деза-м хацар укханна. Вешта, хайча а фу дергдар цо.

Юхаураотташ дегIа хьалнийслушехьа аркъала вежар Аламбик. «я аллахI» а эккхаш. «КIезига вижа иллача фу дар-те» дагадехар. «Шелала гIора а яь енна улла сесаг, мух енача вира тIера Iокхосса мухь санна гира из Iо а кхесса улл со. Ма вIаштIехьа дац-нх ер», уйла а яь, ший беррига низ тIабахийта ураэттар Аламбик. Сесаг ги йолла велар из. Дахча санна ювлаеннаяр Мисарха. Из кхы а чIоагIагIа езъелча санна хетар. Iоюхе ваха ер бIарахьежача, Iоакъаш а хинна дийлла дар Мисарха бIаргаш. Цун айеннача багенах чуухача михо ший тайпара шок еттар. Ваьлла-ваьлла халла белаж тIа йиллар Аламбика ший сесаг. Ше малагIча оагIорахьа вода а ца ховш, ше хьавеначахьа юха а вийрза, ткъаьх гIа гаьна ваьлар из. Михо тIехьара ка а теха вожавир, еррига юхь, корта лайво къайла а боаккхаш.

— Вай даьла, хьога болх а билла ара ма даьннадарий тхо! — цIогIа техар Аламбика, — кхы де хIама мича дисад са, хьа кхела раьза ва со. Ер тхона тIаоттадаьчун кхел елахь, ва даьла! Веллача ма воллалва из, нагахьа санна веннавале. Кхы хьогара дехаш хIама дац са, тха чIир лехалахь!..

Из къамаьл даь са кхоача а денна, ер соццаше, наб тIагIертар укханна. «Ше тIаялехьа, шийх кхера а венна со тхьайсав моттаргда Iожала. Даьлаца чIоагIо ю аз цунна майра духьалъотта», яхаш, ула йора укхо. ВIалла мичара бенаб а ца ховш низ чу а бенна михагахьа юхь а йолаш Мисархайна гIовгга ураэттар Аламбик. ТIаккха цIаьхха велавелар из. Цо Мисарха йоалаялехьа ялх шу хьалха венна укхан да, Iанарбик а латтар, Заловбана бслаж тIа кулг а дилла... «Фуд ер? Ераш байнаб, яхаш, ма чIоагIа гIайгIа яьй аз», — йоахар Аламбика уйлаша.

Юха а хувцаделар Аламбика хьалхашкара сурт. Тхьовра Заловбани укхан дан лаьттача метте акхар цIагIа дисa бераш: Долатхани Хьаваи, Даламбики багIар, яй кха а элла, лоа чу а тувсаш, худар деш. Яй кIал гIортаяь е хьалтесса хIама а йоацаш айбенна латтар, кIалха цIи йоагош лоа кIалтувсар бераша, яьна уллув цIера тIа латтар йонкхий Iаькъаш... Шоаш хьал а айенна, чура тов мо цIе, кхорзаенна сискал хьааранхессар цар. «Хьавола, хIама яа», аьлар Долатхана. Кулг дIакхувдадора Аламбика. ДIакхачацар. Сискал бе а елла, хьатIайолаелар Долатхан. Дукха даха шо, цкъа шоашта яа оаша, аьлар Аламбика дикка паргIата а ваьнна. Лоа дIа-хьа а хьекхаш дерзана Iодувшаш доахкар бераш. «Хьайла, мала тешаргвар хьалхагIа лоа шийла дац аьлча», уйла йора. ЦIаьхха геттара кIай дохк тIадера. Из хьатIакхоаччашехьа долла хIама дIадаьлар. «Сагот ма делаш, кхера ма лелаш, со укхаза ва шоана», аьлар Аламбика. Цул тIехьагIа шоай коа ше латташ санна хетаделар цунна: сийрда хьежаш малх, зиза теха тоаенна латта беш, зизашта юкъе гIолла хьакъеда кхаьча Iажаш, кхораш, гIамгIаш, боалаш. гIагI санна баьцо сийндаь Шамала-дукъ, геттара хьагарга а бена маьлхо къегош латта Бешлоам-Корта, атагIа Iохьежача Шолжон Наьсарон вIашагIкхеташ ду «къамаьл» а «хьахезар» укханна. Бовча хана сийрдабоала цIера сийг санна кхетамгахьа лестар Аламбика уйла: «Фуд ер? Тхоаш мехках даьхад мотташ ма чIоагIа халача кхаьчавар со! ГIа хиннад-кх из сона духьалъэттар». Хьаволле, фу деш латт хьо? — дас аьлча санна хетаделар. Аламбика. Деррига а кегаделар. ЦIаьхха бIаргашка кIай боад эттар, тар кхийтар, тхьайсар уралатташе, кхы сома а валанзар...

Мух сецар, дарц дижар, Малх хьалкхийтар. Дукха хIама гу Малха. Бакъда, хьалхашка лай боарз а болаш, бIарга коногIар ца хьоадеш шийна нийсса бIарахьежаш латта Аламбик бIаргавайна цецбаьлча санна хеталора из... ШоллагIча дийнахьа шерча-соалозашца ча дахьаш боагIа нах тIакхаьчар Аламбика. ДIагаргабахача лайво кIалйихьа улла Мисарха бIаргаяйра царна. Царех дагахьа къахетар дарцо боабаьрех, хIаранена а, бакъда, шоай царех дог лазалга шоайла а дIа-хьа хайта бахьацар. Хьанна хов, «ер бала акхарна тIаоттабаьча Дажало ший эгIазал тIаелхайой а» йоахар цар уйлаша. ХIаьта а, даьла къахетамагIа, адамий дегай йовхало лечара яьккхар Долатхан — Аламбика дезалерча нийс сагах цаI.

«КЪАХЕТАМ» ЯХА СОВЕТ

Геттара чIоагIа дищденнад, аьнна хеталуш дош дар «къахетам» яхар. Берашбой, цхьаь биса боккхий нах, унахой — уж берригаш ба [illegible] дегай йIовхал дIакхача езараш.

Цу хьакъехьа дика гIулакх доладир соахка Грознерча медучилищерча студенташа. Цу училищерча дикача традицешта кхы а цхьа лоархIаме традици тIакхеташ я. Кагирхой шоай мукъа ха лаьрххIа цу гIулакха дIайохийташ ба.

Къахетаме совет вIашагIъеллар а цун кулгалдер а училище отделени заведующи йола Муталиева Зоя Хамидовна я. Геттара дукха болх барал совгIа доккха дакъа лоац цо общественни вахара юкъе а. Вешта хIанз З. Х. Муталиевай вIаштIехьдаьннар боккха мах болаш хIама да. Хургболча лораштта геттара эшаш да хьалха денз къахетаме хила Iомабалар. Цул совгIа, больницашка, интернаташка болча унахошта а эш З. Х. Муталиевас хьехачар ду гIулакх.

Мехкараша вIашагIъелла шоай ансамбль я. Эрсий, нохчий, гIалгIай иллеш, халхараш юкъе долаш концертни программаш я цар оттаяь. Дика сакъердалу цу ансамблаца хьалгIатта низ боацача унахой.

Хоза оазаш йолаш ба студенткаш Кантаева Эльза, Козлоева Лида, Исрапилова Раиса, цар нешаш Барбашова Вика, Калагова Марина, Ильясова Ася. «Къахетам» яхача мероприятешта юкъе доккха дакъа лоацаш ба ЕвлоевгIар Хьаван Шерифаи. Мехкараша гIулакх дIакхоачийтача наха дика йовзаш а езаш а я Лукашова Ирина а.

Лоаццача хан-юкъагIа дукха хIама карагIдаьннад укх группай. Ахкан замалахьа къахьегамхошта дукха концерташ а сакъердаме мероприятеш а увттаяьй цу совето кулгалдеча агитбригадас. «Родина» яхача совхоза къахьегамхоша тахан а дикача дешаща ювц из агитбригада. Вешта, вай мааллара училище дешар доладеннача хана из болх лаьгIболийташ яц совет.

Керда шу деэдеча деношка лорий училища студенташ къабеннача наьха интернате сайре еш бар. Мехкараша шоаш кийчйир цу дийнахьа яа хIама. Мерзмаькхаш, тортащ, тайп-тайпара пироженеш — геттара раьза хилар боккхий нах шоашта даьча гIулакха.

Училища дирекци цIерагIа массехказа баркал оалаш письмо денад ветеранашкара. Яздо тIема а къахьегама а ветерана пенсионеркас И. У. Ракшас, инвалидо С. Т. Сагателяна кхычар а. Геттара чIоагIа дех цар из баркал хьехархочоа А. Д. Нальгиевайна а, студенташта Хасаханова Маликайна а, Маюнова Аленайна а иштта, Тахтаров Ахьмада а, Решидов Асламбека а алар. Цу тайпара письмош да пенсионераш В. И. Павлова, Н. Ш. Кейгела яздераш а.

Цу письмошта кIала кулг яьзде ловш хургбар 32 саг кхы а. Уж ба цу «Къахетам» яхача совето цIагIа гIулакх деш бола ветеранаш.

Б. ЖАБРАИЛОВ.

Кхачан программа кхоачашъеш

ГIУЛАКХ УЙЛА А ЕШ ДИЧА...

Нохч-ГIалгIай потребсоюза «Коопзаготпромторг» объединене № 2 йола «Дулх» яха тика. Из я город Грозне, Орджоникидзе цIерагIча проспекте.

Грозне бахача наха дика кхетаду городе этта хьал, къаьстта укх тIеххьарча беттащка эттар. Рынке, тикашка, города гонахьарча юрташка 5 сомах, 6 сомах, 7 сомах эца килограмм дулх корадоагIаргдац хьона. ХIаьта вай лакхехьа цIи яьккхача тика тIа моллагIча а дийнахьа эца хул бежана а устагIан а дулх, массехк тайпа маршаш. МоллагIча а кхыча тика тIа а санна, цу тика тIа а хьа мича ю кхачан продукташ. ТIаккха мичара доагIала теш цунна дохка дулх а маршаш а? Из хаттара дир аз торгови коллектива кулгалхочунга Гайтаров Саидага.

Тика директора, цхьа кIеззига уйла а яь жоп делар: цхьан дешаца оала лургдац из. Бакъда со теш цхьаькханех: нагахьа санна кулгалхочунгара денз мугIарерча болхлочунга кхаччалца хIаране шоай декхараш дог цIена кхоачашдой гIулакха тIа аьттув баргба. Тха тика кооперативни я. Города юккъе баха нах ба оаха дулхацеи дулха продукташцеи Iалашбераш. ХIаьта чIоагIа хьожаш бола эцархой кхалнах ба.

Тхона цхьание а хьадахьац дулх. Оаха оахош лох из, республика лоамарча, гаьнарча моттигашка бахача, шоай доалахьа доахани жа долча, уж доадаь даьккха дулх дохка дахьаш Грозне бахка мукъабоацача нахагара ийду оаха дулх. ХIаьта паччахьалкхен заготовительни система викалашка дохкаш хилча царна пайда болаш хилац дулх тхога дохкаш санна. Иштта цу наькъаца Iалашду оаха дулх, цох продукташ а ю. Бахача нахагара эцача дулха хаьдда мах оттабаьб — цхьан килограммах 4 соми 50 кепиги.

Цуща дувзаденна цхьа хIама белгалдаккха безам ба са. Фу доаккх рынке дулха цхьан килограммах. КIезигагIа даьккхача а 5 сом доаккх, хIаьта дукхагIа дохкаш хилча — 7—8 сом. ХIама яккхар мара кхыдар дац кооператорий яхаш тхо дувце а, оаха дулха цхьан килограммах 4 соми 80 кепиги мара даккхац. Из мах кхы лакх а балийтац. ХIаьта иштта рынке болчул лохагIа бола мах пайдане ба эцархошта, тхона, паччахьалкхенна, хIана аьлча тхога хийца мах булу, рынкаца къувсаш кот да. Цул совгIа, тха хьахул къаьстта тхоай бола массазара эцархой. КхозлагI-дале, тхо а паччахьалкхе а Iалашду цу гIулакха хадданза хьатIабоагIача пайданца, оаха торгови оборот лакхъярга хьежжа. ХIаьта из тха лакхъе йиш я лоацдача хана. Из бакъдеш да тхона карагIдаьннар. Масала, дIабахача бетта 118 эзар сома мах бе лаьрхIадар оаха. ХIаьта оаха дехкар 260 эзар сом мах бола дулха продукташ.

Копченостехи маршехи аьлча, тхона экономисташкара хоз юрта боахама продукци экологически цIена а зIамигача предприятешка а чакхъяьккхача толашагIа да яхаш. Массанахьа а йолаш я уж рекомендацеш, бакъда дувцилта мара хьадеш хIама дац, хIаьта оаха уж хьатIанийцай, йоккха йоаца коптильни цех а йиллай. Оахош Iалашдаьча дулха цхьадола дакъа цу цехе дIачулу оаха. Цун метта маьхьардаха дулхи тайп-тайпара маршаши хьаэц. Уж эцархоша чIоагIа хоатташ а дIаэцаш а да. Цу тайппара, укх гарггарча хана товарооборот шозза дукхагIа лакхъе таро я тха.

Директора кулг дIахьувкх дулхи дулха продукташи эца баьхкарий йIаьха аргIа латтачахьа... Йоккха йоацача тика чу бIаь гаргга саг ва, хIаьта аргIагIа латтараш-м улица тIа а ба.

Тикана геттара сиха эш хIанз ший йолчул йоккхагIа помещени. ТIаккха аргIагIа латтача наха дикагIа а сихагIа а гIулакх де йиш хургъяр. ХIаьта иштта помещени хила таро йолаш я гаьна ваха а ца везаш. Цох а йоаллаш пен юкъе мара боацаш я галантерейни товарий тика. Из башха дукха эшаш а яц, хIана аьлча, иштта йола тикаш Грозне дукха я. Цул совгIа, дукха гаьна йоацаш я городской универсальни тика а. ХIаьта дулх дохкаш йола тика уллача геттара кIезига я кхачан продуктай тикаш, мадарра аьлча, № 1 йола гастроном мара яц. Цун тархеш а яьсса я.

Т. ХАШАГУЛЬГОВА,
А. САДУЛАЕВ.

СУРТАШ ТIА: 1) (аьрдехьара аьттехьа) № 2 йолча тика заведующи Гайтаров СаIид, тика болхлой: Эльбуздукаева Кулсуми Макаева Лиляи; 2) Ийдархощца мах беш я Юсупова Роза.

И. ПЛИЕВА суртащ.

Шайтlа мух

Фельетон

Цхьан бус нарсаш яха наьха беша чуваьннав Цаген. ГIар-тата хеза араваьннача цIендаьна хоавеннав из.

— Iа фу леладу, ва Цаген? Хьо мишта нийсвеннав са беша? — хьаттад цецваьннача цIендас.

— ДаьллахIий, цIаьхха баьннача михо карта тIагIолла укхаза чукхессавар со, — аьннад Цагена.

— Мегад, беша-м михо чукхесса хургва хьо. ТIаккха уж нарсаш хIана яьхай Iа? — тIачайхав къонах.

— Михага се дIа ца вахьийта гIерташ хьалийца яр аз уж, — аьннад Цагена.

Фаьлгаш да уж, — аргда оаша, — кхыметтел ага чу ухка бераш а тешаргдоацаш. Цхьабакъда, Малгобекски районе Ачалкхе вахача Баракиев Герихана лургдола жоп иштта дац. Цун вахаре дукха ха йоацаш нийсденнад Цагена хиннар бакъдеш дола хIама. ГIулакх ше мадарра дувца хьожаргда вай.

Соахка 21-ча феврале, сайрийна корта бохабу малар менна а волаш, новкъа гIолла хьавоагIар из. ЧхьагIаро геттара дайдаьдар цун дегI, когаш ше-шегIа лелар. ЦIаьхха, вIалла дага а доацаш, шайтIа мух баьлар. Цхьа минот яханзар цо Баракиев бартала тоха, цхьабакъда, цу ханна лаьттацара хьахаьдар цун когаш. Сов чIоагIа кхеравенна, даьлага болх дIа а бенна, бIаргаш дIакъайлар Герихана, хIаьта уж хьадийллача, ше сигала гIолла КъулбаседегахьаI михо дIахьош латтилга кхетадир цо.

Вознесенская яхача станицана гаргагIертача Iолохвола волавелар из. ХIанз чIоагIача моттиге ше Iокхетаргва мотташ вар Баракиев. ТIаккха наьха санна ловавергвар. Цхьабакъда, цIаьхха Радищева улицагIа яхача М. К. Кравец цIен корах чу а тесса, кIаьдача дивана тIа дIавожавир из михо. ТIаккха юха хьалъай а ваь, цIагIа гIолла дIа-хьа водавир. «Ер меттахьа дац, цхьан хIамах тоссавала веза яха уйла ессар цун дег чу. Эггара хьалха цун бе яьхка хIамаш лоадам болаш яцар: кхалнаха керта тIа тулладу шовлакхи 200 сом мах бола облигаци. Эггара тIехьа чемодана ко лаца аьттув баьлар цун. ХIанз михана кхы из хьалкхаба меганзар, шортта лаьтта Iоттавир цо Баракиев.

— Ма дика болх ба-кх со цу шайтIа карара нийкха, — аьнна, доккха са даьккхар Герихана. Лоралуш корах юхааравальлар из, цхьабакъда, ше михо удавеча хана каетташ хьайийяь хIамаш шоаш ихккача Iояхка вицвелар.

Цу хана денз садайча цIагIара аравала ца лоархIавеш бутт гаргга ха яьккхар Баракиева. ХIаьта а, Кравеца фусаме шийна бе ена фос дагаухар цунна. Март бетта, барайтталагIча дийнахьа, массехк чхьагIара шуша хоарцаяьчул тIехьагIа, цIагIа вагIа кхы низ кхачанзар цун. Кхоачаш ниI хоадаяь ваьннавацар из, чIоагIа мух боалача хана. Хьалъайваь дIа а вихьа, Вознесенская яхача станице Владикавказски улицагIа долча М. Могушкова цIагIа чутессар цо Баракиев. ДIахьа ветташ ше лозавар кхераш, хьа бе мел енар хьалоацар Герихана. Цу наькъаца кхьчар цунга «Весна-309» яха магнитофон, магнитофоонни касеташ, тхан пиджаки жилети, корашка ухка дий кIада, кхалнаьха кофтеи юбкеи, пхи сом мах бола бохча, берий йиъ майка, маIача наха фоартах хьерчаю шарф. ТIеххьара катехар чемоданах. ТIаккха мара дIахецанзар из шайтIан михо.

Апрель бетта вIалла дагадоацар хилар. Мух баьлар дийнахьа, сахьата гIоарилгаша делкъе хинналга хьакхайдеча хана. ХIанз Малгобеке бахача ЦуроввIар цIагIа чукхессар цо Баракиев. Каетташ хьайийчьяча хIамашта юкъе яр «Электрника» яха магнитофон, кхоъ касета, мукх. Цох кхоачам хилар: мух сов чIоагIа а боацаш, ханнахьа лаьттах Iохьокхаделар цун когаш.

ВиазлагIа водавир Баракиев шайтIан михо 24-ча апреле. ХIанз Малгобеке бахача БондаревгIарга кхаьчар из. Мух Iалаьмате чIоагIа хьекхар. Цудухьа тIа мел кхаьчачох каеттар цо. Цу фусамера Герихана араера маIача наха ювхаю хачи, коч, фуфайка, пиджак, тIатуллаю кий, фоартах хьерчаю шарф, кхалнаьха ши кочи джинсови кIадах, яь хачии, блузка, петара цхарал, полувер, «Зенит-ЕТ» яха фотоаппарат, берий свитер, пальто, боккха тIормиг, маIача наьха туфлеш, кхалнаьха иикаш, зонт, «Чайка» яха сахьат...

Цхьабакъда, из боккха мухь дIабахьа маганзар чоапилг кIалтIаяьнна волча Баракиевна, гаьна валале милице болхоша соцавир из, шайтIа мух кхераме боацача моттиге дIа а вигар.

Халкъа суде дош дувцача хана гучадаьлар, шайтIашцара «хьоашал» Мухь мада дIадоладаь куклий ха йолга. Ше пхийтта шу даьнна волаш эггара хьалха барта вахав из царца. Цул тIехьагIа царех дIакъаста ца могаш хьа а венав. Хьалха ше набахтенашка даьккхача ткъаь шера пхи шу IотIатехад цунна хIанз.

М. КАРТОЕВ.

ДИКАЧА НАХАХ

Хьинар дола кулгалхо

«Грознефтемаш» яхача заводе дукха я социалистически яхье массаза хьалхалатташ лакха толамаш доаха коллективаш. Царех цаI я Дмитриев Александр Григорьевича кулгалду токарий бригада.

Механосборочни цехе ше болх беча юкъа цхьа бутт дIабахийтабац цо производственни план дикка тIеххоачаш ца еш. Масала, дIабахача шин бетта план 107 процент кхоачашйир.

— Мишта вIаштIехьдоал шун иштта дика толамаш доахаш къахьега? — аьнна, шийга даьча хаттара укх тайпара жоп делар цо.

— Эггара хьалха болхлочоа шийгара масал гойташ хила вез бригадир. Сайца болх беча нахал дукха вокхагIа вац со. Аз айса балха тIа а балхаца дувзаденна доацача а гIулакхашца хьокхам баларга хьежжа мара дика лелаpгдац бригада гIулакхаш.

Дийтта шу да хадданза цо укх цехе болх бу. Цу шерашка Александр Григорьевича балха говзал лакхъеннай. ХIаьта цунна магац харцахьа дар, хIаман хьурмат ца дар ла, сатем хилац кхоачамбоацараш, гIалаташ сихагIа дIадахара нийсагIдола наькъаш лаххалца.

— Цхьа шу да, тха цех боахама расчетага яьнна, цу юкъа производственни экономически цифраш дикка лакхъеннай тха. Дикка кIезигбеннаб брак еш бола болхлой а. ХIанз бригада хIара болхлю безам тIабаха ва бухсоццаш хьахулар дукхагIеи дикагIеи хилийтара.

Бригаде къахьегаш веррига а 8 саг ва. Бакъда, хIаравар лакха говзал а квалификаци а йолаш болхлой ба.

— Тишъенна къаьна оборудовани я цехашка латтар, — йоах Дмитриева. — Из бахьан долаш эшачул лохагIа я къахьегама овсарле. Цхьан дешаца аьлча, производства эффективность лакхъяра, Iилма-технически прогресс айяра таронаш яц заводе. Эшар да Iилма-технически прогресс дIахо дегIайоалаеш производствана реконструкци елга. ТIаккха, сона хетачох, болх кхы дикагIа дIагIоргбар.

Ше къона вале а къоначар хьехамча ва из. Цо дукха кхебаьб къахьегама тIера бола кагий нах. Укх деношка заводе волаш, къона болхлошта хьехар деш вайра сона из. Цкъаза цо тоъал ха йоаккхар царна хьехар новкъостал деш. Массанахьа а кхача кхоаву из. ХIаьта, завода общественни вахаре а дакъа лоац Александр Григорьевича. Из ва завода профкома, къахьегама совета член.

Ч. МАГОМЕДОВ.

Брестера кхаъ

Брестски турпала-крепосте Дайм йоагача цIера йисте йолча гранитни плита тIа дIаязъяь я Сийлахьбоккхача Даймехка тIема хьалхарча деношка укхаза боабаьча ЦIеча Эскара 200 совгIа салтечунни эпсареи цIераш. Царна юкъе ба вай мехкахой я — Абдурахманов Салих Идрисович, Узуев Магомед Яхьъяевич, Лалаев Айнди Абдурахманович. ХIаьта Котало яьккха 45 шу дузача деношка царна дIатIакхетаргва Цечоев Довтий Халат.

Дукха ха йоацаш СССР оборона Министерства Центральни архивера укх тайпара хоам кхаьчар Ачалкхе: «Советски Эскара сержанташи салтийи тIем тIа боврах долча документашка хьежача гучадаьннад. Нохч-ГIалгIай АССР Малгобекски района Юкъерча Ачалкхе 1915 шера ваь а Ачалукски РВК-ас Советски Эскаре гIулакх де тIавийха а вола Цечоев Довтий Халат 1941 шера 22 июне Брестски крепосте вийналга. ДIавелла моттиг: Брестски крепость».

Дуккхача шерашка хьийжаб из хоам барга Халата сесаг Маржани йоI Мовлатхани. Юххьанца вIалла хIама хацар царна шоай маьреи даьи кхелах. ТIом болабале хьалха ше дайтача каьхата тIа Халатас яздора: «Тха тIема дакъа латта моттиг вай мехка Малхбузенгахьара доазув кхоачалуча я». Из мара кхы хIама дацар.

Мовлатханас дуккханахьа яздир ший да венна моттиг ха гIерташ. Юххера а тIема ветеранаша Комолов Александр Георгиевича, Макаров Григорий Сергеевича, Лабутин Илья Савельевича, кхычар дахкийтача письмоша тешал дир Х. Цечоев тIема хьалхарча дийнахьа Брестски крепосте вийналга.

— ХьатIадоагIа Коталон ди Бресте дезде лаьрхIа я со, — аьлар Цечоева Мовлатханас. — Цига дукха хургба тIема ветеранаш, тIем тIа байнарий дезалаш. Хьанна хов, царна юкъе са да дагавоагIаш бола нах хуле а. ЧIоагIа сатувс аз цу гIулакхага.

М. МУРАТОВ.

ХАЛКЪА КХОЛЛАМ

ФАЬЛГ

Цхьан дийнахьа берзои цхьогалои устагI лочкъабаь хиннаб. УстагI буаш ахнахьа кхаьчача хана цхьогало аьннад берзага:

— Йолел бози, хьо майрагIа ма йий, жIалеш доагIий хьажал цига, аз хьа дакъа дутаргда хьона.

Цхьогало аьнначох тийша а тийша жIалеш доагIий хьажа яхай борз. Чехка, биса устагI дIа а биъа дадда дахад цхьогал. Борз юхаеча е устагI а е цхьогал а хиннадац. Шийна цхьогало баь тийшаболх кхетабаь, борз цунна из юхадекхар духьа, цхьогал лаха яхай. ЙоагIаш борз ейча кертах чоалба а хьоарчаяь сулхьаш бе а дехка наькъа йистте Iохайнад цхьогал. Цхьогал ца а довзаш, берзо хаьттад цунга:

— Даьллахьа дийша саг, укхаза гIолла хьал-тIех доалаш цхьогал довнзар хьона?

— Даьра, борз Iехаяь догIа со яхаш цу оагIорахьа хьала-м дедар, — аьннад цхьогало кулг дIа а хьекха.

БЕГАШ

ТIаьн кIала кхабилг а йоаллаш хьун юкъе гIолла хьайоагIаш хиннай зIий. Шийна гаьннара едда йоагIаш пхьагилг ейча гаьнна тIехьашка а этта, пхьагилга юххе хьатIакхоачашехьа, цунна кхабилг тIа а хьекха: «Хьалъайде ши кулг!» — аьнна цIогIа техад. ЦIаьхха кхераенна пхьагилг дог гIелденна Iоежай. Цхьа ха яьннача гIолла пхьагилг метта еча зIено аьннад: «Ай ма чIоагIа кхераелар хьо ва пхьагилг, аз-м бегаш ма баьбари, топ мича яр аз хьона тIахьекхар, кхабилг маярий». «Кхабилг яле а тIа ма хьокхал сона Iург доалла хIама», — аьннад пхьагилго.

Мурат ЧАХКИЕВ.

ХОАМ БУ

КПСС Нохч-ГIалгIай обкомо хоам бу, партийни, советски, профсоюзни, боахама актива республикански политически семинара «Къамашта юкъера гIулакхаш дегIадахкара, интернациональнии патриотически кхетам балара актуальнии проблемаш» яхача курсагIа йола занятиукх шера 17 марта 9 сахьат даьлча парте обкоме хургхилара.

ЗАНЯТИ ЯРА ПЛАН:

ЛЕКЦИ. СССР халкъий культуре къамани интернациональнии долчун диалектика: хIанзара формаши методаши.

ПРАКТИКА. Саг (личность) хьалкхевар. Нахаца леладеча гIулакхашка индивидуальнии башхалонаш теркалъяр.

КПСС Нохч-ГIалгIай обком.

Редактора зам. М. М. ХАМХОЕВ.

ЭЦАРХОЙ ТЕРГАМГА!

№ 57 йолча тика тIа (Мира ул. 68) йохкаш пальто а плащаш а я. Астрахане хьаяь 44 — 60 размер йола плащаш; Новосибирске тайп-тайпарча кIадаех хьаяь пальто, Перме хьаяь 44 — 52 размер йола демисезонни пальто; Уфе хьаяь йола Iай ювхаю пальто. Цу изделей керттера белгалонаш — хIанзарча тайпара хоза, товш хьаяь хилар.

Дувла тха тика тIа!

Ленински РТО.

ТЕЛЕВИДЕНИ

15 МАРТ ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Женщины, которым повезло» яхача художественни фильма 5-гIа серии «Наташа».
9.45 — С. Орехов (ворхI мерз бола гитара).
10.05 — «Последняя стоянка».
11.05 — «Голубая стрела» яха мультфильм.
11.25 — Берий сахьат.
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН
16.30 — Коталон 45 шу дузаш. Документальни фильм.
17.25 — С. Прокофьева кхоалагIа симфони.
18.00 — «Телеэко» яха журнал.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».
19.45 — «Трускавец» яха Ерригсоюзни курорта ДК «Трускавчанка» яхача иллеи халхареи халкъа ансамбля концерт.
20.15 — «Королек — птичка певчая» яхача художественни фильма 4-гIа сери.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — США-ра СССР-е чрезвычайни полномочни вола посол Дж. Ф. Мэтлок телевизорга гIолла вовзар. (Эстонера ТВ).
22.40 — «Манфред» яха П. И. Чайковске ерриг= симфонеш.
23.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильмаш.
8.35, 9.35 — Общая биология 11-гIа класс.
10.05 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Биологи 8-гIа класс.
11.05 — Финлянди ТВ передача.
12.00 — Киноафиша,
13.00 — Ритмически гимнастика.
13.45 — «Форда къахьегамхой» яхача телефильма юхагойтара сеанси 2-гIа сери.
16.45 — Документальни фильм (нохчий меттала).
17.05 — Музыкальни открытка.
17.10 — «Советаши вахари» (гIалгIай меттала)
17.40 — Киножурнал.
17.50 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — «Без крыши над головой» яха новоузенски проблемаш.
19.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!

16 МАРТ ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Крейцерова соната» яхача художественни фильма 1-рен 2-гIеи сереш.
11.05 — Массарна а дез цирк.
11.40 — «...16 шу даланзеи боккхагIеи».
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха. ТСН.
16.30 — Iилма вестник.
17.15 — Мультфильм.
17.25 — Фильм-концерт.
18.00 — «Инзеледа! Инзеледа!» яхача Ямальски окружной радио передачаш дIахьош йолча немций журналистках А. Лапсуйх долча документальни фильма премьера.
18.25 — Коллаж.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Iаьдал — Советашка. Волгоград: моттигера Советаш харжалехьеи хержачул тIехьагIеи.
19.30 — «Упущенная Галактика» яха боккхийчарна дола мультфильм.
19.35 — «Аз шоана лохк» яха Егоров Вадима илли.
20.05 — «Королек — птичка певчая» яхача художественни фильма 5-гIа сери
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Актуальни интервью.
21.40 — Из хиннад... хиннад...
22.00 — Взгляд.
23.45 — Ден лув кхера.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильмаш.
8.35, 9.35 — Ф. Листа музыка 7-гIа класс.
9.05 — Английски мотт. Iомабу 1-ра шу.
10.05 — Английски мотт. Iомабу 2-гIа шу.
10.35 — Природоведени 2-гIа класс.
10.55 — Хоккей. СССР чемпионат. «Динамо» (Москва) — «Спартак» 2-гIеи 3-гIеи периодаш. (15-ча марта дIаязъяь).
12.15 — Документальни фильма премьера.
12.45 — «Шолжа чу санна, шовдашка санна» яха Нохч-ГIалгIай ТВ передача.
13.15 — «Форда къахьегамхой» яхача телефильма юхагойтара сеанса 3-гIа сери.
17.00 — «Сенна ду Iа ер цIа?» яха документальни фильм.
17.20 — «Экологически дневник».
17.40 — Киножурнал.
17.50 — Информационно-публицистически программа.
18.30 — Хоржамаш чакхдаьннад. Хоржамаш дIахо дIадолхаш да.
19.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!

РАДИО

ЕРА, 15 МАРТ

7.30 — Сихдалара баргал етташ.
7.40 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка, хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Г. Гагиева дешаш яздаь иллеш (гIалгIай меттала).
11.15 — «Даймохк» (гIалгIай меттала).
11.30 — Музыка (нохчий меттала).
11.40 — 12.00 — «Микрофонаца Грозне гIолла» яха радиожурнал.
15.15 — Музыка.
16.00 — 17.00 — КПСС XXVIII-ча съезда накъадолхаш. Радиостудера прямой трансляци. Телефонаш: 23-40-96, 23-43-41. 23-47-20 (эрсий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Хоамаш.
13.40 — Даймехка истори оагIош (нохчий меттала).
18.55 — Музыка (нохчий меттала).

ПIАЬРАСКА, 16 МАРТ

7.30 — «Юрта Iуйренаш».
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — «Фусам-2000» реализации проблемаши».
8.40 — Реклама.
8.45 — 9.00 — Поэта А.-Г. Угурчиева керда стихаш (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 — «Шовдан аз» яха фольклорни ансамбль я тхо долча хьоашалгIа.
15.15 — КПСС XXVIII-ча съезда накъадолхаш. «Уйла а болх а кердача хьисапе бе» (нохчий меттала).
17.15 — Передачай программа.
17.16 — «ДоттагIий оазаш».
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — Концерт (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Музыка
18.40 — 19.00 — Харжара боньо.

ШОАТТА, 17 МАРТ

7.30 — «Юрта вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 — Хоржамаш хинначул тIехьагIара уйлаш (нохчий меттала).
10.15 — Сатирически микрофон (нохчий меттала).
10.35 — Музыка (нохчий меттала).
10.40 — Халкъа тIахьожам болх беш ба (нохчий меттала).
10.55 — 11.00 — Реклама.
11.00 — «Къона хилар».
11.30 — 12.00 — Социальни сфера ритмаш.
15.15 — Классически музыка концерт
16.00 — Хано хьалхадоах (гIалгIай меттала).
16.15 — 17.00 — «Шоаттден вIашагIкхетараш концерт» (нохчий меттала).
18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта» (гIалгIай меттала).

Хаоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи морхаш а йолаш, дукхагIйолча хана йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3 — 8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 7—12, Грозне 9 — 11 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3 — 7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —1 —6, дийнахьа +5 +10 градус йолаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителя — 22-85-07; бехктохама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907. г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12. 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи ереи, шоаттеи деношка

СФ02069. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 924.